

НЕИЗВЕСТЕН ИЗТОЧНИК НА ИЗБОРНИКА ОТ 1076 г.: ЕДНА НЕПОЗНАТА СЛАВЯНСКА ВЕРСИЯ НА ЖИТИЕТО НА СВ. ТЕОДОРА АЛЕКСАНДРИЙСКА*

МАЯ ПЕТРОВА-ТАНЕВА (СОФИЯ)

Св. Теодора Александрийска е известна отшелница, живяла според легендата за нея в Египет през V в. по времето на император Зинон (474–491). През Средновековието тя е почитана както на Изток, така и на Запад. Нейната история е със съмнителна достоверност и обикновено се разглежда като една от многобройните „литературни реплики“ на Житието на Пелагия Антиохийска¹ – поучителен пример за искрено покаяние, търпение и монашески добродетели. Сюжетът ѝ е построен по добре позната схема. Накратко, Теодора била изключително красива млада жена, омъжена благопристойно за добър, заможен и благочестив мъж. Тя обаче била съблазнена от влюбен в нея младеж, с когото изневерила на съпруга си. За да изкупи своя грях и да укрие срама си, тя се оттеглила в мъжки манастир под чужда самоличност, предрешена и подстригана като мъж под името авва Теодор. Там тя безропотно поемала най-тежката работа, постела и се борела с измъчващите я видения и била споходена от Божията благодат, която намерила различни изяви.

В *Житието на Теодора Александрийска* се преплитат две теми, изключително продуктивни в ранната агиография, а именно темите за разкаялата се блудница² и за жената, преоблечена като монах³ (застъпени например в легендите за Ефросина, Таисия, Евгения, Марина/Марин, а така също и в многобройни патерични разкази с подобно съдържание). В случая на Теодора обаче тези агиографски модели се обогатяват с нови изпитания (като напр. преплуването на езеро на гърба на свиреп крокодил). Най-важен сред тези

---

* Настоящата статия е подготвена в рамките на проекта „Енциклопедия Slavica Sanctorum: светци и свети места в България (в електронен и Гутенбергов формат)“, финансиран от Фонд Научни изследвания, № ДДВУ 02/68 (2010). Благодаря на проф. У. Федер за коментара и съветите му по време на подготовката на тази статия.

¹ D e l e h a y e 1907: 203; вж. също С е р г и й 3: 367.

² С о о н 1997: 71–94; P e t r o v a 1999.

³ Вж. A n s o n 1974; P a t l a g e a n 1981.

допълнения е т.нар. „мотив за жената на Петефрий“ (Бит 39) – обвинена, че е баща на незаконно дете, Теодора решила да го отгледа като свое, за да може по този начин, поемайки вината на друга жена, да изкупи своето собствено прегрешение. В резултат, както отбелязва Дж. Ансън, в текста се наблюдава стремеж за подчертаване на вътрешната мотивация на героинята и отгласване на сюжета към напълно фикционалната сфера на романа, при което „преоблеченият монах“ е представен като същество, подвластно на земни страсти⁴.

Във Византия основната дата, под която св. Теодора се почита, е 11 септември⁵. На този ден паметта на светицата е засвидетелствана с упоменаване или проложно четиво в преписите на константинополските синаксари⁶. Датата на нейното честване в ранните източници обаче се отличава с известна нестабилност, причинена от характерното за Средновековието смесване на едноименни светци. Така паметта на египетската преподобна вероятно по погрешка се идентифицира с тези на близките по дата и име, но не толкова известни св. Теодор Александрийски (12 септември) и мъченица Теодора (18 септември), поради което в някои календари на тези дати вместо тях се явява покаялата се прелюбодейка⁷. В указанията на уставите от студийската и йерусалимската редакция името на Теодора Александрийска се появява само на 11 септември⁸. Наред с проложните четива, често срещано в гръцки ръкописи и особено популярно в монашеските среди е пространното житие на светицата, дело на анонимен автор. Смята се, че то възниква през VI в.⁹ (от това време датира и най-ранният му непълен препис върху папирус от Фаюм, който се пази в Парижката национална библиотека¹⁰). Приема се, че текстът е запазен в три основни версии, помествани под 11 септември¹¹. В края на XIX в. двете по-стари са издадени от папиролога К. Весели по три гръцки ръкописа от X–XI в. от Парижката национална библиотека – едната по Paris. gr. 1454 (с добавени към него различия по Paris. gr. 1468, чийто край е

---

⁴ Anson 1974: 31–32; вж. също Parasonstantinou 2004 и цитираната от нея обширна литература.

⁵ ОНБ 6: col. 183–184; Сергий 2: 278–279.

⁶ Дмитриевски 1: 4; Mateos 1962: 24; Delehaue 1902: 33–35.

⁷ Delehaue 1902: 37; Сергий 2: 287–288. Спорно е дали под св. Теодора, отбелязвана на 18 януари, трябва да се разбира Теодора Александрийска (Сергий 2: 287–288; Delehaue 1902: 386; вж. също Христова - Шомова 2: 130).

⁸ Вж. напр. Дмитриевски 1: 268; Дмитриевски 3: 28–55; срв. българския превод на Йерусалимския устав в ръкопис ЦИАИ 201 от 70-те години на XIV в., f. 14r (Стоименов 2: 27) и сръбския Никодимов типик (Никодимов типик 2: 37v). Вж. също Христова - Шомова 2: 108.

⁹ Основание за това датиране дава споменатата в житието топография – вж. Parasonstantinou 2004: 68, бел. 38.

¹⁰ Изд. Wessely 1889a: 188–191. Сърдечно благодаря на А. Димитрова, която ми предостави изданието на фаюмските фрагменти. Вж. също Wessely 1889b: 45–46.

¹¹ BHG 1727–1730.

загубен), а другата – по Paris. gr. 1506¹². Третата гръцка версия на житието е представена в събранието на Симеон Метафраст¹³. Трябва да се подчертае, че във византийската традиция *Житието на Теодора Александрийска* съществува в многобройни редакции, които все още не са добре проучени и текстът няма критическо издание¹⁴.

В славянския свят култът към св. Теодора Александрийска навлиза много рано. Празникът ѝ – с характерното на ранната гръцка традиция колебание между 11 и 18 септември, е отбелязан в месецословите на много от староизводните славянски евангелия и апостоли¹⁵. В новоизводните календари тази несигурност отпада и нейното честване се фиксира на 11 септември¹⁶. Трябва да се отбележи, че произведения за светицата започват да се превеждат още в старобългарския период и че за нея е наличен пълният комплект от текстове, необходими за прославата ѝ – служба¹⁷, проложни жития (в Простия¹⁸ и Стишния¹⁹ пролог), пространни жития (в славянски превод са известни и дометафрастово, и Метафрастово житие). Метафрастовото житие²⁰ е познато само по два хилендарски преписа и, както изглежда, разпространението му остава крайно ограничено, вероятно в рамките на манастирската общност на Атон. За разлика от него, дометафрастовото²¹ житие на Теодора е широко раз-

¹² W e s s e l y 1889b.

¹³ ВНГ 1730; РГ 115: 665–689.

¹⁴ Д и м и т р о в а (под печат а).

¹⁵ Д о г р а м а д ж и е в а 2010: 68, 74; Х р и с т о в а - Ш о м о в а 2: 107–108, 129–130. Според И. Христова-Шомова на 18 септември се почита мъченица Теодора, чествана заедно с мъченик Кастор. Мъченик Кастор се споменава в надпис върху стената на манастира при с. Черноглавци (Шуменско) от IX–X в. и се допуска, че култът му навлиза в България от Запад скоро след покръстването (вж. Х р и с т о в а - Ш о м о в а 2: 130 и цитираната литература). Архиеп. Сергей обаче приема, че на 18 септември се отбелязва Теодора Александрийска (С е р г и й 2: 288). Свидетелство за смесването на двете Теодори е и фактът, че в чети-минейни състави житието на антиохийската светица понякога се помества под 18 септември (срв. ВНБС: 216–217).

¹⁶ Д о г р а м а д ж и е в а 2010: 220.

¹⁷ Служба за Теодора Александрийска с канон (4-и глас) с ирмос: *Ѡвръзоу оуста моа и нач. Оуста моа исплнн твоего похваленна гн е поместена под 11 септември в миней № I.e.7 от Зографския манастир от първата половина на XIII в., за който се смята, че възхожда към един от най-ранните преводи на този тип сборници (вж. Р а й к о в, К о ж у х а р о в, М и к л а с, К о д о в 1994: 55, № 53). Вж. също Братков миней, 30v–33r (Белград, НБС, Рс 647, 1234–1243 г.). Срв. Я г и ч 1886: 098–0104; S t e r n 3: 561, № 22664. Службата за светицата в славянските старопечатни минеи съдържа същия канон за 4-и глас (<http://www.orthlib.info/Menaia/Rjadovaja-Minea/01-September/sep11.pdf>), срв. S t e r n 2: 422–423, № 13219.*

¹⁸ П а в л о в а, Ж е л я з к о в а 1999: 30; Славяно-русский Пролог 2010: 56–58.

¹⁹ П е т к о в, С п а с о в а 2008: 54–55.

²⁰ ВНБС: 201–202, № 2.

²¹ ВНБС: 200–201, № 1a, 1б, 1в, 1ва (11 септември); ВНБС: 216–217, № 1a, 1б (18 септември). Изд. Л а л е в а 2004: 139–153; Bdinski Sbornik 1972: 17v–39r; Bdinski Sbornik 1973: 56–71; ВЧМ 1868: 635–645.

пространено. Макар да е запазено в различни по тип сборници, в многобройни преписи, разкриващи почти толкова многобройни варианти, не подлежи на съмнение фактът, че всички те възхождат към един и същ общ протограф²² (по-нататък – превод А). Наличието в част от преписите на архаични глаголни и именни форми (напр. форми за асигматичен и I сигматичен аорист, супин, формата въдѣ за 1 л. ед. ч. сег. вр., старинни форми на причастията, много архаична лексика като братръ, рѣсноста, неприянь и др.) насочват към възникване на превод А вероятно още в началото на X в.²³ Откъс от дометафрастовото житие на преп. Теодора (под заглавие сѣмъ ѿѣвдоуры), който съдържа предсмъртните напътствия на светицата към отгледаното от нея дете, е поместен в Изборника от 1076 г.²⁴ Текстът е оформен по жанровия модел „поучение на баща към син“ и се открива и в други ръкописи от кръга на Изборника²⁵. Съпоставката със съответната част от пълното житие недвусмислено показва, че преводът е различен. Макар и да не познава цялостен славянски текст на този превод, У. Федер изказва хипотезата, че в Преслав през X в. такъв текст е съществувал, че е бил написан на глаголица и че след известна „адаптация“ екцерптът със „Словото“ е включен в един от антиграфите на Изборника от 1076 г. (т.нар. от Федер Княжески изборник)²⁶.

По време на командировката ми във Вилнюс през 2011 г. открих неизвестен препис от *Житието на Теодора Александрийска*, който съществено се различава от масово репродуцирания в български, сръбски и руски ръкописи. Текстът е поместен в руски чети-миней, произхождащ от Супрасълския манастир, със сигнатура F19-79²⁷ от Библиотеката на Литовската академия на науките във Вилнюс. Ръкописът е конволут, а неговият септемврийски дял (в случая именно той ни интересува) е датиран от Н. Морозова по водни знаци към първата четвърт на XVI в.²⁸ Върху по-особения състав на четивата за месец септември внимание обръща Т. Хеланд²⁹. С оглед на настоящото изследване е важно да се отбележи, че в септемврийския дял на сборника са поместени редица преводни жития, познати от южнославянските староизводни чети-миней, а също и някои оригинални старобългарски творби – например

²² Р е т р о в а 2003: 171–191; Д и м и т р о в а (под печат а).

²³ Р е т р о в а 2003: 173–191; Д и м и т р о в а (под печат а).

²⁴ Изборник 1076 1: 487–491; вж. и Ф е д е р 2: 183–184.

²⁵ V e d e r 1983: 28–29; Ф е д е р 2: 183. Към списъка на У. Федер мога да добавя още един препис – в ръкопис № 42 от сбирката на Хилфердинг, РНБ, XVII в., 83г.

²⁶ Ф е д е р 1: 15; V e d e r 1983: 20; вж. също М у ш и н с к а я 2009: 71.

²⁷ Вж. описанието у Д о б р я н с к и й 1882: 106–115.

²⁸ М о р о з о в а 2008: 30.

²⁹ H e l l a n d 2007: 36. Хеланд допуска, че още на един ранен етап от развитието на славянския септемврийски чети-миней за дните между 27 и 29 септември се появява на лакуна, запълнена по-късно с Метафрастовите жития на Харитон Изповедник, Кириак Отшелник и Зосима; според автора единствено във вилнюския ръкопис са запазени преводите на дометафрастовите текстове за Харитон и Кириак. Ученият не отбелязва, че ръкописът съдържа неизвестен превод на *Житието на Теодора Александрийска*.

Похвалното слово за пророк Захарий и за Рождеството на св. Йоан Кръстител от Климент Охридски на 5 септември³⁰ и Похвалното слово за Успение на Йоан Богослов на 26 септември, което Д. Иванова-Мирчева обвързва с името на Йоан Екзарх³¹. *Житието на Теодора Александрийска* (85г–90в) е под дата 11 септември. Каталозите на Кл. Иванова³² и О. Творогов³³ не отчитат наличието на агиографски наратив с подобно начало нито в балканските, нито в руските календарни сборници. Аз също не успях да го открия в достъпните ми описи на книгохранилища.

Прави впечатление, че вариантът на житието във вилнюския сборник (по-нататък – превод Б) е различен от добре познатия превод А. Значителни разминавания се забелязват още при сравнението на началата³⁴:

Севаст: Въ дѣни знона цѣѣ. н грнгорна епарха. сѣща въ алеѣандрѣни. жена етера нменемъ ѳеѡѣра. мѣжата красна вндѣннемъ. н бѣгатуѣ роднтелю чѣдо. бѣорѣна н боѣщн сѣ бѣ. (78v)³⁵.

Вилн: Въ дѣни знона цѣѣ. Агрнколадд(!) епарха. въ Алеѣандрѣн градѣ. бѣ жена нменемъ ѳеѡѣра. мѣжата н грѣда образѣ, рек'ше младымъ лицемъ (!). преѣобра н богатуѣ роднтелю. н добра рода. н боѣщн сѣ бѣ. (89v).

Това наблюдение се задълбочава при детайлната съпоставка на цялостния текст³⁶. По-долу предлагам няколко примера, които говорят за сериозни различия в превода:

1. *Севаст:* бѣше же н мѣ еѣ бѣгороденъ. н прнлеженъ въ мѣтвахъ. н възхотѣ днѣволъ нскоуспнн еѣ. н наоустн етера юношѣ възлюбнтн женѣ еѣ. (78v)³⁷.

Вилн: баше же мѣжѣ еѣ добра племенн любѣ трѣуды. н възста дѣволъ на ню. н вложн етерѣ мѣжѣ богаты любнтї ю. (89v).

ἦν δὲ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς φιλόπονος καὶ ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν ἐνέβαλεν ὁ ἀρχέκακος διάβολός τινι ἀνδρὶ πλουσίῳ φιλῆσαι αὐτήν (Paris. gr. 1454)³⁸.

³⁰ F19-79, f. 36г–40v; вж. Климент Охридски 2008: 219–233.

³¹ F19-79, f. 190г–192v; вж. И в а н о в а-М и р ч е в а 1971; вж. също М и р ч е в а 2006: 96–98, 313–335. Въпреки че мнението на Д. Иванова-Мирчева за авторството на Йоан Екзарх се отхвърля от Х. Кайперт и Ф. Томсън (К e i p e r t 1974; T h o m s o n 1984), появата на този текст през старобългарския период не подлежи на съмнение. Вилнюският ръкопис не е отбелязан в каталога на известните преписи на творбата, съставен от Томсън.

³² ВНБС: 200–202.

³³ Т в о р о г о в 2008: 118.

³⁴ Превод А цитирам по един от най-ранните запазени преписи – Севастяновия сборник от началото на XIV в., по изданието на Л а л е в а 2004.

³⁵ Л а л е в а 2004: 139.

³⁶ Вж. Приложения 1 и 2.

³⁷ Л а л е в а 2004: 139.

³⁸ W e s s e l y 1889b: 25.

ἦν δὲ καὶ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς φιλόπονος ἀγαπῶν αὐτὴν πάνυ καὶ ἤλατο ὁ διάβολος πειρᾶσαι αὐτοῦς (Paris. gr. 1506)³⁹.

2. *Севаст*: η Γρηγορηна епарха. (78v)⁴⁰.

Вилн.: ΛΓРΗΚΟΛΛΑ(!) епар'χα. (89v).

ΒδСб: η ΛΓРΗΠΔ(!) епар'χα (17v).

Γρηγορίου ἐπάρχου (и в двете гръцки версии)⁴¹.

3. *Севаст*: ѿрекохъ [б]о ти сѧ. ꙗко снѣ нѡана нзгна мѧ. смеснѣвъ безаконне сѧ мноиѣ (84r)⁴².

Вилн.: ѿврѣгла сѧ есмь тебе. нм'же снѣ Ληδ'ρѣвъ грѣ сѧ мною сѣтвори (88r).

ἀπεταξάμην γάρ σοι ὅτι ὁ υἱὸς Ἰωάννου τοῦ κόμητος ἔμιξεν ἀμαρτίαν μετ' ἐμοῦ (Paris. gr. 1454)⁴³.

ἀπεταξάμην γάρ σοι ὅτι ὁ υἱὸς Ἰωάννου τοῦ κόμητος ἐποίησεν ἀμαρτίαν μετ' ἐμοῦ (Paris. gr. 1506)⁴⁴.

4. *Севаст*: тѣмже η грηгорне князъ вонны прнставнлз бѣше стрѣцин мѣсто то. да не мннетъ никтоже тѣдѣ ... вонни же рекошѣ еи. ннѣже поурѣпн. (81v)⁴⁵.

Вилн.: тог'да Гρηγορίи князъ засади плонны, да не дад'ах'оу мнновати тог'дѣ. ... рѣша же моужн плоннн. нн'дѣ поурѣпн (87r).

καὶ Γρηγόριος ὁ ἄρχων τῆς πόλεως ἐκάθισεν ἐκεῖ στρατιώτας διακωλύειν τοὺς παριόντας ἵνα μὴ τις παρέλθῃ διὰ τῶν ἐκεῖσε. ... καὶ εἶπον αὐτῶ οἱ στρατιῶται. ἀλλαχοῦ γέμισον, ἐπεὶ ἀποθνήσκεις. (Paris. gr. 1454)⁴⁶.

³⁹ W e s s e l y 1889b: 25

⁴⁰ Л а л е в а 2004: 139.

⁴¹ W e s s e l y 1889b: 25. ВНГ също не отчита вариант с различно име на епарха (срв. ВНГ 1727–1730). Измежду познатите ми славянски ръкописи, съдържащи *Житието на св. Теодора Александрийска*, единствено Бдинският сборник показва отклонение при предаването на името на епарха – във всички останали преписи той е назван Григорий. Заслужава да се отбележи, че по-долу в текста на превод Б се говори за Гρηγορίи князъ (гр. ὁ ἑπαρχος Γρηγόριος – вж. тук пример 4), тъй че е възможно появата на името ΛΓРΗΚΟΛΑ в началото на наратива да е следствие от недоглеждане или лошо разчитане на текста от страна на преводача или преписвача, или пък от опорочен гръцки оригинал. Можем само да гадаем как се стига до ΛΓРΗΠΔ епарха в началото на житието в Бдинския сборник, но съм по-склонна да мисля, че в този случай става въпрос по-скоро за механична грешка, отколкото за влияние на другия славянски превод.

⁴² Л а л е в а 2004: 147.

⁴³ W e s s e l y 1889b: 37.

⁴⁴ W e s s e l y 1889b: 37.

⁴⁵ Л а л е в а 2004: 143–144.

⁴⁶ W e s s e l y 1889b: 31–32.

ὁ οὖν ἑπαρχος Γρηγόριος ἔστησεν φύλακας ἵνα μή τις παρέλθῃ τὰ ἐκεῖ.
... θεωρήσαντες δὲ αὐτῇ οἱ στρατιῶται λέγουσιν αὐτῇ. ἄλλη γέμισον ἐπεὶ ὄδε
ἀποθνήσκεις. (Paris. gr. 1506)⁴⁷.

5. *Севаст*: н бѣ доѡцин егѡ ѿ сѣсець овцамъ (83v)⁴⁸.

Вилн.: н надрѡваше ѿ рѡжець (88r).

καὶ θηλάζουσα τὸ βρέφος ἐκ τῶν μασθῶν τῶν προβάτων (Paris. gr. 1454)⁴⁹.

καὶ ἦν θηλάζουσα αὐτὸ ἐκ τῶν μασθῶν τῶν προβάτων (Paris. gr. 1506)⁵⁰.

6. *Севаст*: ноктн же кѡа бѣхѡ ѡко рысн. (84v)⁵¹.

Вилн.: нозн же еѡ бѣста акы рысн (88v).

οἱ δὲ ὄνυχες αὐτῆς ἐπιμήκεις (Paris. gr. 1454)⁵².

οἱ δὲ ὄνυχες αὐτῆς ἐγένοντο ὡσεὶ ἀρδάλις (Paris. gr. 1468)⁵³.

οἱ ὄνυχες αὐτῆς ἐγένοντο ὡσεὶ παρδάλεως (Paris. gr. 1506)⁵⁴.

Макар че вилнюският препис следва гръцки дометафрастов текст, той на места показва разминавания (включително на лични имена – срв. пример 2 и 3 по-горе), които не намират потвърждение в издадените от К. Весели две гръцки версии. Несъответствията между двата славянски превода също са очевидни, а приликите в повечето случаи – несъществени⁵⁵. По тази причина трябва да се допусне, че за тях са използвани различни гръцки оригинали. Поради факта, че разликите между двете версии многократно надвишават по брой и значимост общите четения, смятам, че тук става дума именно за друг славянски превод, а не за „сверяване на архетипен превод по друг източник“ в рамките на една редакция на текста, макар че по принцип не изключвам възможността превод А да е бил консултиран при възникването на превод Б⁵⁶. На този етап на изследването наличният изворов материал не допуска да се заключи еднозначно дали и доколко между двете славянски версии на *Житието на св. Теодора Александрийска* е съществувала някаква

⁴⁷ W e s s e l y 1889b: 31.

⁴⁸ Л а л е в а 2004: 146–147.

⁴⁹ W e s s e l y 1889b: 36.

⁵⁰ W e s s e l y 1889b: 36.

⁵¹ Л а л е в а 2004: 148.

⁵² W e s s e l y 1889b: 37.

⁵³ W e s s e l y 1889b: 37.

⁵⁴ W e s s e l y 1889b: 37.

⁵⁵ Вж. и Приложения 1 и 2.

⁵⁶ По въпроса за ревизирането на съществуващ славянски превод при съпоставка с гръцки оригинал, различен от първоначално използвания вж. Ф е д е р, С п а с о в а 2006; V e d e r, S p a s o v a 2010; вж. също L u n t 1983. Критериите за разграничаване на нов превод от редакция на вече съществуващ преводен текст все още подлежат на дискусия.

връзка – за целта най-напред е необходимо издирването на паралелен на превод Б гръцки текст, както и едно много по-детайлно проучване на превод А, преписите от който (както бе подчертано по-горе) показват голяма вариативност; нужно е също така да се установят етапите в трансмисията на превод А и съпоставянето на всеки от тях с вилнюския ръкопис. Тази задача обаче излиза извън обсега на настоящата публикация.

Тъй като засега вилнюският препис е единственият свидетел, по който може да се съди за времето и мястото на отразения в него превод Б, езиковите данни, които могат да се почерпят от него, са от изключително значение. Тяхното систематизиране навежда на мисълта, че макар във вилнюския препис да са налице множество грешки и редица елементи на русификация⁵⁷, може да се допусне, че превод Б е възникнал в българска езикова среда и че той трябва да се отнесе към литературното наследство на Преславската книжовна школа.

Като доказателство за старинния произход и за мястото на превода на граматическо равнище могат да се изтъкнат различни белези, например:

– Последователна употреба на *двойствено число* при именни и глаголни форми в различни падежи – примерите в текста са многобройни, като особено показателни са тези, които не се отнасят до естествени двойки (очи, ръце, крака), напр.: тако мноууста са а еа не позна (86v), понеѣвъ в домъ свон (88r), се два мочжа прнщѣша въдста ма ... н рѣ к' моужема (90r).

– Употреба на *синтетични императивни форми*: добръ ти поуть боѣ (86v), соуха боудн ти ѿрасль (87r).

– Наличието в текста на форми за *асигматичен аорист*, като напр. н [звѣрь] вндѣвъ ю мноу (85v), и на *сигматичен аорист* с удължена коренова гласна, например рѣ (90r), рѣша (многократно).

– Форми за *бъдеще време с нмѣтн* (с добре изразено модално значение 'длъжен съм, трябва', характерно за по-старите преводи)⁵⁸: зеііе нмашн вартн, моубы нмашн творнтн, кланатн нмашн к вышнѣмоу, вѣрню творнтн нмашн, въ грѣходнтн нмашн, рבותатн нмѣ (86r)

– Честа употреба на *кратки местоименни форми*: вдѣ ю на са (87r), помоште ми (87r), кто та послѣ (87v), есн прншла хвалнтн ма (87v), пострнже сн главоу (85v), простн ма (86r), и др.

– Употреба на *перфект без спомагателен глагол* – рядко езиково явление, характерно за преславските паметници⁵⁹: вратѣ ѳеѡѣрѣ кто та послѣ (87v), като та обольстѣн (87v), велнко зло сътворнѣ, обндѣл ны н отроковнцоу (88r).

– Употреба на *форми на анафоричното местоимение като пряко допълнение* (м.р. и ж.р. ед. ч. вин. п.): да прѣнмемъ н (85v), н въсхыті н (87r),

⁵⁷ Напр. въвеждане на две места на окончание -хочуть за 3 л. мн. ч. мин. несв. вр.: прошахочѣ (87v), ставлахочѣ (87r), на отделни места – придаване руски облик на местоименията (тобѣ, собѣ), замяна (относително рядко) на ѳ с ф (в името на Теодора) и т.н.

⁵⁸ Х р и с т о в а - Ш о м о в а 1: 478–479.

⁵⁹ Т и х о в а 1996; Т и х о в а 2004: 138–139.

нстръже н (87г), воставї н (87г), любнтї ю (85г), wskвръннтї ю (85г), оувеща ю (85г) и др.

– Употреба на характерни *преславски съюзи*, като нмъже (в значение ‘понеже’), акы, както и на задлозите дъла и радъла.

Към този списък вероятно биха могли да се добавят и други белези с по-ограничено разпространение в текста, като примери за условни изречения с да, напр. н молаше да быша вдалн прѣпоконти вельблюды (87v), колкы троды пвѣмлю. да бы нзбыла того зла (86v), за безпредложна употреба: что са можеть оутантн бѣ (85v), съвлече са рнзъ свонхъ (85v), донде его (86v), посла же ю страшнымн оулицамн (87г), за етически дателен падеж: тако мн слы моѣ аще не нскопаю ти ямы да са н распатого ѡвръжешн (87v), снче тн сѣ поутиѣ стрѣторъпца том жены (90v) и т.н.

Не на последно място по важност бих искала да отбележа две интересни цифрови несъответствия между двата славянски превода. Според превод А Теодора моли игумена да пости 4 дни, а според превод Б – 3 дни. И в двата случая той ѝ нарежда да добави към тези дни още два, за да пости „от неделя до неделя“. И в двете обнародвани гръцки версии дните са 4:

Севаст.: н млѣше кетеры ѡ братнѣа. да оумлѣтъ ѡца. да са бн постнла .д. днн. рѣ же кн ѡцѣ. чадѡ феѡре. бѣ да отврѣдн та въ стрѣ свон. колнко днн хоше// цн постн са чѣ. она же рѣ .д. днн оѣе. гла ен ѡцѣ прнложн н дроуга .в. днн. н постн са ѡ нѣлѣ до нѣлѣ (81г–81v)⁶⁰.

Вилн.: таѣ оумолн братїю, да нспросѣтъ ен въ нгоумена. постѡ трї днн алкатн. н рѣ ен нгоумень бѣ та оутврѣдн феѡре на свон стрѣ, колнко днн постншн са чадѡ мое. прнложн еше два. н алчн ѡ нѣдѣлн до нѣлн (86v).

καὶ παρεκάλεσέ τινας τῶν ἀδελφῶν ἵνα πείσωσι τὸν ἀββᾶν ἐπιτρέψαι αὐτῇ ἵνα νηστεύῃ ἡμέρας τέσσαρας (Paris. gr. 1454)⁶¹.

καὶ παρακαλέσασά τινας τῶν ἀδελφῶν ἵνα παρακαλέσωσι τὸν ἡγούμενον ἵνα νηστεύῃ ἡμέρας τέσσαρας (Paris. gr. 1506)⁶².

Разминаването може лесно да бъде обяснено с грешка при транслитерация от глаголица на кирилица, тъй като глаголическото Г (9) има числена стойност 4, а кирилското – 3. Макар че гръцкият оригинал, по който е направен превод Б, не е известен, това, че в него е стояла цифрата 4 се вижда от една проста сметка – трите дни на първоначалния пост в превод Б с добавените от архимандрита два не правят „от неделя до неделя“.

⁶⁰ Л а л е в а 2004: 143.

⁶¹ W e s s e l y 1889b: 30–31.

⁶² W e s s e l y 1889b: 30–31.

Във втория пример според превод А Теодора е живяла извън манастира с осиновено от нея момче 7 години, а според превод Б – 40:

Севаст.: н прѣвѣѣ снцѣ .Ѹ. лѣ. (83v)⁶³.

Вилн.: прѣбывавшн м. лѣ. (88r).

ἔμεινε ἔξω τοῦ μοναστηρίου ἔτη δέκα (Paris. gr. 1454)⁶⁴

ἔμεινεν δὲ οὕτως ἐπὶ ἑπτὰ ἔτη (Paris. gr. 1506)⁶⁵.

Тук недомислието на вилнюския препис е още по-очевидно. Ако годините са 40, то момчето отдавна вече би било възрастен мъж, когото светицата едва ли би сложила на скута си, за да наставлява. Да не говорим, че в края на житието детската възраст на момчето е изрично подчертана и в двата славянски превода (в превод А то е наречено отроуѣ, а в превод Б – дѣтнць):

Севаст.: мна же прнемшн отроуѣ. н охлѣпавшн ꙗ въ келн своен. Сблѣбыза є (86r)⁶⁶

Вилн.: сн же въземшн на лѣно дѣтнць. лѣб'зашѣ (89v).

Грешката би могла да бъде обяснена с колебание на цифрите в самите гръцки извори. Ако допуснем, че в гръцкия оригинал на превод Б е стояла цифрата десет (такъв вариант е засвидетелстван в изданието на Весели), възможно е при транслитерацията близките по начертание глаголически букви за И – **Ϟ** (което в глаголицата отговаря на 10) и за М – **ϞϞ** (което е 40), да са били заменени. Примери за подобно объркване са познати от славянски книжовни паметници⁶⁷.

Специално внимание заслужава лексиката на паметника. За разлика от превод А, във Вилнюския препис няма толкова ярки лексикални архаизми. Директните заемки от гръцки са малко на брой: днѣволь, нгоуменъ, коркоднлѣ и евентуално моужн плонмын (срв. пример 4 по-горе). Какво точно означава думата, не е съвсем ясно. У Весели на съответните места намираме пазачи (φύλακες) и войници (στρατιῶται). Думата плонмын(?) е отбелязана единствено в речника на Срезневски⁶⁸ (като хапакс в Житието на Андрей Юродиви) с предполагаемо значение 'който може да плува' (от гр. πλώϊμος). Софоклес превежда думата πλώϊμος като 'принадлежащ към флота'⁶⁹, което в контекста на *Житието на Теодора* (където действието се развива на брега на езеро) е по-подходящо, така че вероятно моужн плонмын са пазачи моряци или мъже с

⁶³ Л а л е в а 2004: 147.

⁶⁴ W e s s e l y 1889b: 36.

⁶⁵ W e s s e l y 1889b: 36.

⁶⁶ Л а л е в а 2004: 150.

⁶⁷ Срв. напр. С л а в о в а 2002: 90.

⁶⁸ С р е з н е в с к и й, 2: 968.

⁶⁹ S o p h o c l e s 1914: 898 'belonging to the navy, naval'.

лодки. Не по-малко странно е пояснението към *грѣдъ* – *грѣда образѣо, рек'ше младымъ лицемъ* в самото начало на текста. Във всички проверени от мен речници смисълът на *грѣдъ* е по-скоро отрицателен – ‘надменен’, ‘високомерен’, дори ‘страшен’; значението ‘горд’, ‘достолепен’ по-скоро се връзва с превод А (жена *красна*), но никъде не е регистрирано значение ‘млад’⁷⁰. Интересна е също употребата на *матѣжъ* (което обикновено значи ‘смут, безпорядък’⁷¹), а тук е в смисъл на видение (н *показа ен матѣѣ страшенъ* – 88v) – подобно значение (‘фантазия’) се среща и в Изборника от 1073 г.⁷² Бих искала само мимоходом да спомена някои примери за редки думи и изрази, като напр. глаголите *съпрѣтати* (познат според речниците пак от Супр.) – нвбг. ‘спретна, наглася, подготвя [за погребение]’⁷³, *нз(д)рѣшнати* (како са *нзрешоу грѣха своего* – 85v; н *тѣм' са нзрешн грѣха своего* – 90r)⁷⁴ и *пращати* (*блѣннцѣ грѣхы пращанешн* – 89r)⁷⁵; умалителната форма *клепче* (*въсклепѣ клепче* – 86r) (у Миклошич са дадени *клепало, клапальце*⁷⁶); изразът *оскоудѣ бы* (*воды оскоудѣ бы* – 89r⁷⁷); лексемата *оулнца*, чиято поява очевидно трябва да се отнесе старобългарския период⁷⁸ и др.

Към преславска основа на превода насочват и лексикалните предпочитания на преводача. При съпоставката на двата запазени славянски превода в много случаи ясно се очертават набелязаните от езиковедите характерни дублети (на първо място са посочени вариантите по превод А, а на второ – от

⁷⁰ Съответното място в издадените гръцки версии гласи: в Cod. Paris. gr. 1454: *ώραία τῷ εἶδει* (W e s s e l y 1889b: 25), а в Cod. Paris. gr. 1506: *φοβερὰ τῷ εἶδει καὶ ώραία τῇ ὄψει* (W e s s e l y 1889b: 25). Като се има предвид, че *грѣда образѣо* вероятно превежда *φοβερὰ τῷ εἶδει*, може да се предположи, че конотацията ‘млад’ не присъства и в гръцкия текст.

⁷¹ Slovník 1958: 264–265; С р е з н е в с к и й 2: 258; M i k l o s i c h 1862–1865: 394; СтбР 1: 890.

⁷² С р е з н е в с к и й 2: 258–259; вж. Й о в ч е в а, Т а с е в а 1994: 47.

⁷³ СтбР 2: 860; Slovník 1958: 331. Срв. също старобългарския превод на *Житието на преп. Ефросина Александрийска* в староизводните чети-минеи: *нн дажь комуоу съпрѣтати тѣло мое. нь ты самъ съпрѣтан є* (НБКМ 1039, XIV в., 89r).

⁷⁴ Срв. M i k l o s i c h 1862–1865: 252; С р е з н е в с к и й 1: 1079; Slovník 1958: 252.

⁷⁵ Глаголът е засвидетелстван в в Изборника от 1076 г., Синайския патерик, Пандектите на Никон, Службата за пренасяне на мощите на папа Климент Римски и в Канона за апостолите Петър и Павел от Климент Охридски – срв. M i k l o s i c h 1862–1865: 659; Slovník 1958: 252; С р е з н е в с к и й 2: 1374–1375; Й о в ч е в а 2005: 67.

⁷⁶ M i k l o s i c h 1862–1865: 288.

⁷⁷ Срв. *оскѣдъ, оскѣдство, оскѣдватн, оскѣдваннѣ, оскѣдвти, оскѣждати* (С р е з н е в с к и й 2: 721). Срв. един от най-ранните запазени преписи на *Житието на Теодора* (превод А) в Михановичевият патерик от XIV в. – Виена, Национална библиотека, Cod. Slav. 152, 118r: *бы скѣдо ѡлѣ н пшѣннца.*

⁷⁸ Ф е д е р 1: 231.

превод Б): пост/постнтн сѧ – алуѣба/алкатн⁷⁹ (в превод Б има само два случая на постнтн сѧ), врѣтнщѣ/кнланкь/скнма – рнзѧ ѡрнжнаѧ/островласѧнна⁸⁰, воѣ н съноузннцн – вонннцн н конннцн⁸¹, пастырѣ – пастоуѣхъ⁸², отроуѣ – дѣтнщѣ, хнжа/хнзнна – хлѣвнна⁸³/кѣща⁸⁴, мннхъ – урьньць/урьнорнзъць, женнхъ – невѣстьннкъ, двърьннкъ – вратарь⁸⁵ и др. Тук специално искам да отбележа появата в превод Б на лексеми, които се смятат за типично преславски, а именно кѣща⁸⁶, дрѣвѣноѣ масло (87r)⁸⁷, невѣстьннкъ (Супр.)⁸⁸, урьнорнзъць (Супр., надпис на Мостич и др.)⁸⁹, дѣтнщѣ (с характерното за източнобългарските паметници окончание за умалителни форми -нштъ⁹⁰), и др.

Най-сигурното доказателство, че превод Б е преславски обаче е очевидната текстологическа връзка между *Житието на Теодора* във вилнюския препис и *Словото на Теодора към сина ѱ* в Изборника от 1076 г.⁹¹ Това, че Словото в Изборника е редактирано, едва ли е изненадващо – изследванията на У. Федер, И. Шевченко⁹², Д. Буланин⁹³, Фр. Томсън⁹⁴, и в последно време на А. Пичхадзе⁹⁵, М. Мушинская⁹⁶, А. Димитрова⁹⁷, А. Милтенова⁹⁸ и др. потвърждават, че това е била честа практика при включването в този паметник на фрагменти от по-големи цялости, често оформени като поучения. Принципите, според които тази редакция е осъществена, се виждат добре в таблицата в Приложение 2. Това са: синонимни замени (нѣвѣмена въ ѿщѣ

⁷⁹ Вж. Милтенов 2006: 172–173; Христова - Шомова 1: 581–582; Славова 1989: 88–89, № 81.

⁸⁰ За употребата на синонимите врѣтнщѣ – ѡрнзъ вж. Милтенов 2006: 146; Карачорова 1984: 58; Славова 1989: 37, № 13.

⁸¹ Евсеев 1905: ххiii; вж. и Мирчев 1963: 255–256.

⁸² Вж. Евсеев 1897: 18, бел. 1; Михайлов 1912: 318; Добрев 1981: 25–26; Славова 1989: 84–86, № 77.

⁸³ Милтенов 2006: 152, 181–183.

⁸⁴ Милтенов 2006: 161, 182, 260.

⁸⁵ Славова 1989: 35, № 9

⁸⁶ СтБР 1: 779. Вж. Михайлов 1912: 320; Милтенов 2006: 161, 260; Христова - Шомова, 1: 633; Карачорова 1984: 59–60; Славова 1989: 68, № 53; Добрев 1978: 91, 97.

⁸⁷ Евсеев 1897: 16; Добрев 1978: 91; Славова 1989: 81–82, № 72 и др.

⁸⁸ СтБР 1:953; Slovník 1958: 346; Miklosich 1862–1865: 423.

⁸⁹ Вж. Спасова 2007: 147.

⁹⁰ Баранкова 1982: 42.

⁹¹ Вж. Приложение 1.

⁹² Шевченко 1991.

⁹³ Буланин 1991; Буланин 2012.

⁹⁴ Thomson 1986.

⁹⁵ Пичхадзе 2003.

⁹⁶ Мушинская 2003.

⁹⁷ Димитрова (под печат в).

⁹⁸ Милтенова, под печат.

мѣсто – старѣншааго въ бѣцѣ мѣсто; ноуныа – съврѣстьнныкы; дѣтн – мьньшаа)⁹⁹, пропуски на отделни думи (млтвы безъпрестанн възъсылан – молтвы възсылан; зла нменн не глн – зъла не глн), размествания. Много показателно в това отношение е последното изречение в Изборника, което въщност се намира в средата на съответния пасаж в житието, но идва като естествен завършек на поучението – ‘ако правиш всички тези неща, ще влезеш с лекота в небесното царство’, срв. Вилн. акы влѣтншн). Има и два случая на добавяне в Изборника на по-големи пасажии:

Мнрѣ нмѣн съ вьсьмн.
кроткѣ боудн.
не славохотѣнѣ.
...
старыа оутѣшан.
оубогыа напнтан.
скърбаштаа оутѣшн:
заблѣужьшаа накажн.

Дали обаче те са липсвали в протографа на превод Б на *Житието на Теодора*, дали са били дописани от книжовника, редактирал *Словото* при включването му в Изборника от 1076 г., или са били взети от друго поучително четиво, на този етап не може да се каже. Колко сложна може да бъде подобна компилация най-добре личи от станалите христоматийни примери с наставлението на дякон Агапит¹⁰⁰ и с историята на Нестор, Нифонт и Созомен¹⁰¹.

В заключение: Вилнюският препис и неговият анализ показват, че през X в. в Преслав най-вероятно са съществували два превода на *Житието на Теодора Александрийска*, направени от различни гръцки оригинали. Смятам, че по-ранен от тях е превод А, който намира много широко разпространение, влиза в състава на староизводните (преславски) чети-минеи, в Севастяновия и Бдинския сборник, в редица патерични състави и е добре познат също в руската и сръбската средновековна книжнина. За да се отговори на въпроса дали и доколко съществува връзка между двата славянски превода е необходимо детайлно изследване както на византийската, така и на славянската традиция на *Житието*, установяване на точните гръцки първоизточници и етапите на трансмисия на славянските версии. Трудно е да се каже в рамките

⁹⁹ Трябва да се отбележи, че някои от разночетенията, отразени във Вилн., намират потвърждение в част от запазените преписи на *Словото* на св. Теодора към сина ѝ – срв. Ф е д е р, 1: 183–184.

¹⁰⁰ Š e v ĉ e n k o 1991: 241–255; Б у л а н и н 1991; вж. също М у ш и н с к а я 2009: 62–63.

¹⁰¹ V e d e r 1992: 326–327; Š e v ĉ e n k o 1991: 255–261; вж. също М у ш и н с к а я 2009: 80.

на какъв сборник е възникнал превод Б. Засега той е засвидетелстван само в един препис и остава напълно изолиран. Именно от него обаче е направена извадката, която след известна преработка е била включена в антиграфа на Изборника от 1076 г. Мисля, че трябва да отдадем дължимото на У. Федер, който, без да познава вилнюския препис, успя да предвиди неговото съществуване и особености.

Какви са причините за непопулярността на този превод можем само да гадаем. Дали той е бил осъществен в скрипторий, свързан с владетелската фамилия, като подготвителен етап при съставянето на сборник с наставления към княза или е бил включен в някоя от княжеските книги, за които приписката на грешния Йоан споменава¹⁰² и заедно с преславската царска библиотека е бил изнесен от България скоро след това¹⁰³? Най-вероятно никога няма да разберем. Едва ли ще разберем и как този превод (или препис от него) се е оказал в Супрасълския манастир, съхранил един от най-важните преславски паметници от старобългарския период – Супрасълския сборник.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

Баранкова 1982	Баранкова, Г. С. Лексикални особености в паметниците от Преславската книжовна школа. – Език и литература, 37, 1982, 1, 40–48.
Буланин 1991	Буланин, Д. М. Неизвестный источник Изборника 1076 г. – Труды Отдела древнерусской литературы, 44, 1991, 161–178.
Буланин 2012	Буланин, Д. М. Изборник 1076 года и споры о национальных приметах в древнейших славянских переводах. – Русская литература, 4, 2012, 219–224.
ВЧМ 1868	Великие Минеи Четъи, собранные митрополитом Макарием. Сентябрь, дни 1–13. Санкт-Петербург, 1868.
Гагова 2010	Гагова, Н. Владетели и книги. Участието на южнославянския владетел в производството и употребата на книги през Средновековието (IX–XV в.): рецепцията на византийския модел. С., 2010.
Димитрова (под печат а)	Димитрова, А. Житието на св. Теодора Александрийска – славянски преводи и редакции. – In: Wiener Slawistischer Almanach. Sonderband 20 (под печат).

¹⁰² Конуашася кннгы сна рочкою грѣшнааго но<ана>. нзбърано нз мзногъ кннгъ кнѣж<нхъ>... Срв. Изборник 1076 1: 706–707.

¹⁰³ За съдбата на преславската царска библиотека вж. Добрев 2007: 450–466; Гагова 2010: 44–79; Турилов 2010: 39–64, особено 41–44.

- Димитрова
(под печат b)
- Дмитриевский 1–3
- Добрев 1978
- Добрев 1981
- Добрев 2007
- Добрянский 1882
- Дограмаджиева 2010
- Евсеев 1897
- Евсеев 1905
- Иванова-Мирчева 1971
- Изборник 1076 1–2
- Йовчева 2005
- Йовчева, Тасева 1994
- Димитрова, А. Сборникът „Златоструй“ и Изборникът от 1076 г.: De precatione oratio ii от Йоан Златоуст в две старобългарски версии. – *Slavia*, 82, 2013, 4 (под печат).
- Дмитриевский, А. Описание литургических рукописей, хранящихся в библиотеках Православного Востока. Киев, 1895–1917. 1. ТУПКА. 1895; 2. ЕУХОЛОГИОН. 1901; 3. ТУПКА. Часть 2. 1917.
- Добрев, Ив. Гръцките думи в Супрасълския сборник и втората редакция на старобългарските богослужбени книги. – *Български език*, 28, 1978, 2, 89–98.
- Добрев, Ив. Агиографската реформа на Симеон Метафраст и съставът на Супрасълският сборник. – *Старобългарска литература*, 10, 1981, 16–38.
- Добрев, Ив. Прозрение в българската старина. С., 2007.
- Добрянский, Ф. Описание рукописей Виленской публичной библиотеки, церковно-славянских и русских. Вильна, 1882.
- Дограмаджиева, Е. Месецословните четива в славянските ръкописни евангелия (X–XVII в.). С., 2009 (Кирило-Методиевски студии, 19).
- Евсеев, И. Книга пророка Исая в древне-славянском переводе. Санкт-Петербург, 1897.
- Евсеев, И. Книга пророка Даниила в древне-славянском переводе. Введение и тексты. Москва, 1905.
- Иванова-Мирчева, Д. Йоан Екзарх Български. Слова. 1. С., 1971.
- Изборник 1076 года. 2 изд., перераб. и доп. Издание подготовили М. С. Мушинская, Е. А. Мишина, В. С. Голышевко, под редакции А. М. Молдована. 1–2. Москва, 2009.
- Йовчева, М. Езикови свидетелства за произхода на Службата за Пренасяне на мощите на папа Климент Римски. – Във: *Филологически изследвания в чест на Климентина Иванова за нейната 65-годишнина*. С., 2005, 64–77 (*Старобългарска литература*, 33–34).
- Йовчева, М., Л. Тасева. Преславска лексика в превода на Псевдо-Методиевото Откровение. – *Palaeobulgarica*, 18, 1994, 3, 44–52.

- Карачорова 1984 Карачорова, И. Лексиката на Чудовския псалтир и преславската редакция на старобългарските богослужебни книги. – Български език, 34, 1984, 1, 53–61.
- Климент Охридски 2008 Свети Климент Охридски. Слова и служби. С., 2008.
- Лалева 2004 Лалева, Т. Севастяновият сборник в българската ръкописна традиция. С., 2004.
- Милтенов 2006 Милтенов, Я. Диалозите на Псевдо-Кесарий в славянската ръкописна традиция. С., 2006.
- Милтенова, под печат Милтенова, А. За текстовете с имена на светци във флорилегиите. – В: Сборник в чест на 70-годишнината на Уилям Федер. Шумен, под печат.
- Мирчев 1963 Мирчев, К. Към българската историческа лексикология [IV]. 8. сънуозънь. 9. розвъны. – Български език, 13, 1963, 3, 255–257.
- Мирчева 2006 Мирчева, Е. Германов сборник от 1358/1359 г. Изследване и издание на текста. С., 2006.
- Михайлов 1912 Михайлов, А. В. Опыт изучения текста книги Бытия пророка Моисея в древне-славянском переводе. Ч. 1. Паримейный текст. Варшава, 1912.
- Морозова 2008 Морозова, Н. Кириллические рукописные книги, хранящиеся в Вильнюсе. Каталог. Vilnius, 2008.
- Мушинская 2003 Мушинская, М. С. Андрианты Иоанна Златоуста в южнославянских и русских памятниках. – В: Лингвистическое источниковедение и история русского языка (2002–2003). М., 2003, 27–74.
- Мушинская 2009 Мушинская, М. С. Источниковедческие и текстологические сведения о текстах Изборника 1076 года. – В: Изборник 1076 года. 2 изд., перераб. и доп. Издание подготовили М. С. Мушинская, Е. А. Мишина, В. С. Голышенко, под редакцией А. М. Молдована. 1. Москва, 2009, 59–81.
- Никодимов типик 2004–2007 Типик архиепископа Никодима. 1–2. Београд, 2004–2007.
- Павлова, Желязкова 1999 Павлова, Р., В. Желязкова. Станиславов (Лесновски) Пролог от 1330 г. С., 1999.
- Петков, Спасова 2008 Петков, Г., М. Спасова. Търновската редакция на Стишния пролог. Текстове. Лексикален индекс. 1. Месец септември. Пловдив, 2008.
- Пичхадзе 2003 Пичхадзе, А. А. Книга Иисуса Сирахова в Изборнике 1076 г. – В: Лингвистическое источниковедение и история русского языка (2002–2003). Москва, 2003, 7–26.

- Райков, Кожухаров, Миклас, Кодов 1994: Райков, Б., Ст. Кожухаров, Х. Миклас, Хр. Кодов. Каталог на славянските ръкописи в библиотеката на Зографския манастир в Света гора. С., 1994.
- Сергий 1–3: Сергий, архиеп. Полный месяцеслов Востока. 1. Восточная агиология. 2. Святой Восток. 3. Святой Восток. Москва, 1997 (репринт по 2 изд. Владимир, 1901).
- Славова 1989: Славова, Т. Преславска редакция на Кирило-Методиевия старобългарски евангелски превод. – В: Кирило-Методиевски студии. 6. С., 1989, 15–129.
- Славова 2002: Славова, Т. Тълковната палея в контекста на старобългарската книжнина. С., 2002.
- Славяно-русский Пролог 2010: Славяно-русский Пролог по древнейшим спискам. Синаксарь (житийная часть Пролога краткой редакции) за сентябрь–февраль. Т. 1: Текст и комментарии. Изд. подг. Л. Прокопенко, В. Желязкова, В. Крысько, О. Шевчук, И. Ладыженский. Под ред. В. Крысько. Москва, 2010.
- Спасова 2007: Спасова, М. Езикови особености на „Сказание за железния кръст“. – В: Калоянов, А., М. Спасова, Т. Моллов. „Сказание за железния кръст“ и епохата на цар Симеон. Велико Търново, 2007, 123–172.
- Срезневский 1–3: Срезневский, И. И. Материалы для словаря древнерусского языка по письменным памятникам. 1–3. Санкт-Петербург, 1893–1912.
- СтбР 1–2: Старобългарски речник. 1–2. С., 1999–2009.
- Стоименов 1–2: Стоименов, Н. Первый болгарский перевод Иерусалимского устава XIV века. Диссертация на соискание ученой степени кандидата богословия. 1–2. Сергиев Посад, 2006.
- Творогов 2008: Творогов, О. В. Переводные жития в русской книжности XI–XV веков. Каталог. Москва–Санкт-Петербург, 2008.
- Тихова 1996: Тихова, М. Самостоятелни елови причастия в Учителното евангелие на Константин Преславски. – В: Медиевистични изследвания в памет на Пейо Димитров. IV Младежка медиевистична конференция, Шумен, 1–3 декември 1994 г. Шумен, 1996, 58–66.
- Тихова 2004: Тихова, М. Учителното евангелие на Константин Преславски и неговите преписи. – В: Преславска книжовна школа. 7. Изследвания в памет на проф. Иван Гълъбов. Шумен, 2004, 123–155.

- Турилов 2010
Турилов, А. А. Болгарские литературные памятники эпохи Первого царства в книжности Московской Руси XV–XVI вв. (заметки к оценке явления). – В: *Slavia Cyrillomethodiana: Источниковедение истории и культуры южных славян и Древней Руси. Межславянские культурные связи эпохи средневековья*. Москва, 2010, 39–64 (сщцото в *Славяноведение*, 3, 1995, 29–43).
- Федер, Спасова 2006
Федер, У., М. Спасова. Преправяне, поправки и сверка на славянския превод на три Златоустови Великопостни слова. – В: *Шуменска книжовна школа*. 9. Шумен, 2006, 53–107.
- Федер 1–2
Кънажн изборникъ за възпитание на канартикина, издаден от У. Р. Федер. 1. Увод и показалци. 2. Текст. Велико Търново, 2008.
- Христова-Шомова 1–2
Христова-Шомова, И. Служебният Апостол в славянската ръкописна традиция. 1. Изследване на библейския текст. 2. Изследване на синаксарите (Християнските празници в славянските апостоли). С., 2004–2012.
- Ягич 1886
Ягич, В. Служебные минеи за сентябрь, октябрь, ноябрь. В церковно-славянском переводе по русским рукописям 1095–1097 гг. Санкт-Петербург, 1886.
- A n s o n 1974
A n s o n, J. Female Transvestite in Early Monasticism: The Origin and Development of a Motif. – *Viator*, 5, 1974, 1–32.
- Bdinski Sbornik 1972
Bdinski Zbornik. Ghent Slavonic Ms 408, A. D. 1360. Facsimile edition. Ed. by I. D u j č e v. London, 1972.
- Bdinski Sbornik 1973
Bdinski Zbornik. An Old-Slavonic Menologium of Women Saints (Ghent University Library Ms. 408, A.D. 1360). Ed. by J. L. S c h a r p é and F. V y n c k e. Bruges, 1973.
- C o o n 1997
C o o n, L. L. God's Holy Harlots. The Redemptive Lives of Pelagia of Antioch and Mary of Egypt. – In: C o o n, L. L. *Sacred Fictions. Holy women and Hagiography in Late Antiquity*. Philadelphia, 1997, 71–94.
- D e l e h a y e 1902
D e l e h a y e, H. *Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae e Codice Sirmondiano nunc Berolinensi*. Bruxelles, 1902 (Propylaeum ad Acta Sanctorum Novembris).
- D e l e h a y e 1907
D e l e h a y e, H. *The Legends of the Saints. An Introduction to Hagiography*. London–New York, 1907.

- Helland 2007 Helland, T. Some Remarks Regarding the Place and Date of the Translation of the Slavonic Reading Menologia and Their Transmission to Russia. – *Palaeobulgarica*, 31, 2007, 1, 26–38.
- Keipert 1974 Keipert, H. Ein neues Werk Joannes des Exarchen? – *Zeitschrift für slavische Philologie*, 37, 1974, 2, 356–370.
- Lunt 1983 Lunt, H. One OCS translation or two? On the Suprasliensis and related Sborniki. – *Die Welt der Slaven*, 28, 1983, 229–249.
- Mateos 1962 Mateos, J. Le Typicon de la Grande église. Ms. Sainte-Croix n° 40, X-e siècle. T. 1. Le Cycle des Douze mois. Roma, 1962 (*Orientalia Christiana Analecta*, 165).
- Miklosich 1862–1865 Miklosich, F. *Lexicon palaeoslovenico-graecolatinum*. Vindobonae, 1862–1865.
- Papaconstantinou 2004 Papaconstantinou, A. Je suis noire, mais belle: le double langage de la Vie de Théodora d'Alexandrie, alias Abba Théodore. – *Lalies*, 24, 2004, 63–86.
- Patlagean 1981 Patlagean, E. L'histoire de la femme déguisée en moine et l'évolution de la sainteté féminine à Byzance. – In: *Studi medievali*, 3ème Série, 17, 1976, 2, 597–623 (repr. in: Patlagean, E. *Structure sociale, famille, chrétienté à Byzance: IVe–XIe siècle* (Collected Studies, CS134). London: Variorum Reprints, 1981).
- Petrova 1999 Petrova, M. Holy Harlots from the *Bdinski Sbornik*: Some Observations on the Function of the Lives of Mary of Egypt, Thais, and Maria, Abraham's Niece, within the Slavic Tradition. – In: *Annual of Medieval Studies at CEU*, 1997–1998. Budapest, 1999, 273–282.
- Petrova 2003 Petrova-Taneva, M. *The Bdinski Sbornik: A Study of a Medieval Bulgarian Book (Historical, Typological, and Textual Analysis)*, PhD Thesis. Medieval Studies Department, Central European University, Budapest, 2003, 173–191 (unpublished).
- PG 115 J.-P. Migne. *Patrologiae Cursus Completus, Series Graeca*. 115. Paris, 1899.
- Ševčenko 1991 Ševčenko, I. On Some Sources of Prince Svjatoslav's *Izbornik* of the Year 1076. – In: Ševčenko, I. *Byzantium and the Slavs in Letters and Culture*. Cambridge, Mass, 1991, 255–261 (същото в: *Orbis Scriptus*. München, 1966, 723–738).
- Slovník 1958 *Slovník jazyka staroslověnského*. Praha, 1958.

- Sophocles 1914   Sophocles, E. A. Greek Lexicon of the Roman and Byzantine Periods (From B.C. 146 To A.D. 1100). Cambridge–Leipzig, 1914.
- Stern 1–3   Incipitarius liturgischer Hymnen in ostslavischen Handschriften des 11. bis 13. Jahrhunderts. Besorgt D. Stern. Hrsg. H. Rother. 1–3. Paderborn etc., 2008 (Abhandlungen der Nordrhein-Westfälischen Akademie der Wissenschaften, 118, 3; Patristica Slavica, 16, 3).
- Thomson 1984   Thomson, F. J. The Eulogy of St. John the Divine Attributed to John the Exarch of Bulgaria. – Slavica Gandensia, 11, 1984, 129–158.
- Thomson 1986   Thomson, F. J. Prolegomena to a Critical Edition of the Old Bulgarian Translation of the “De ascetica disciplina” Ascribed to Basil of Caesarea, Together with a Few Comments on the Textual Unreliability of the 1076 Florilegium. – Slavica Gandensia, 13, 1986, 65–84.
- Veder 1983   Veder, W. R. The “Izbornik of John the Sinner”: a Compilation from Compilations. – ПЛАТА КЪННГОПНСЬНАЯ, 8, 1983, 15–37 (СЪЩОТО В: Федер, У. Р. Хиляда години като един ден. С., 2005, 185–199).
- Veder 1992   Veder, W. R. The Merciful Nestor and Sozomen: Early Russian Text Transmission in a Stratigraphic Perspective. – In: Studies in Russian Linguistics, ed. A. A. Barentsen, B. M. Groen and R. Sprenger. Amsterdam, 1992, 321–382 (Studies in General Linguistics, 17) (СЪЩОТО В: Федер, У. Р. Хиляда години като един ден. С., 2005, 151–184).
- Veder, Spasova 2010   Veder, W., M. Spasova. Copying, Copy-Editing and Recollating three Chrysostomian Lenten Homilies in Slavonic. – ПЛАТА КЪННГОПНСЬНАЯ, 38, 2010, 97–144.
- Wessely 1889a   Wessely, C. Literarische Fragmente der Papyri aus El-Faijûm. – Wiener Studien, 11, 1889, 2, 175–191.
- Wessely 1889b   Wessely, C. Die Vita S. Theodoraе. – In: Fünfzehnter Jahresbericht des k.k. Staatsgymnasiums in Hernals. Wien, 1889, 24–46.
- ΘHE 6   Θρησκευτική και ήθική έγκυκλοπαίδεια. 6. Αθήναι, 1965 (http://albanaki.blogspot.com/p/on-line_18.html).

ПРИЛОЖЕНИЕ 1

Съпоставка на превод А (HAZU III.с.24 и Севаст.) и превод Б (Вилн.)

Загреб, HAZU III.с.24, 24v	Севаст., 84v–85r (Л а л в а 2004: 148–149)	Вилнос F19-79, 88v
<p>Днаволъ же внда, т ю днавалше глѣ. немошина ме сътвори сна жена. и показа же ен внда, внина страшна. и се зѣврьные земьскыи н моруѣции прихождаху на ню.</p> <p>и моружь глѣше снѣдANTE прѣвола, вницюу сню. блѣжна же феѡра глѣше. <i>ОБЫШШИ ИБЫДАЮУ МѢ.</i> <i>И ИМЕНЕМЪ ГИНИМЪ ПРОТНВАЛАХЪ СЕ НЪ.</i> и абне же нцѣздаху, внда, внина неприназуннина.</p> <p>Нногода же пакы протнва светюу внда, т злато много на земни, н моружа грабелюца е. она же знаменавши се и възда, вши рѡуцѣ. и снѣ сътвори н ты нцѣзюу. и пакы показа вен днаволъ внда, внине вєлнѣ.</p> <p>и се вонныи мнозы снѡу, зунции глѣши. и кнезь мнмошѣ. и вси пастырѣе покланяху се немюу. якоже прѣдоше до блжѣнныѣ феѡри. она же не поклони се, ни вєста протнвоу внда, внино. вонныи глѣше ен. вєстанн кнезь мнмоу, зунции поклони се немюу.</p>	<p>Днаволъ же внда, т ѡ. днавалше са глѣ. немошина ма с'твори сна жена. и показадаше ен прѣнда, внина страшна. и се зѣврьне земни н моруѣстнии прихождахѡ на на.</p> <p>и мѡжь морурниѡ глѣ снѣдANTE лѡвола, вницѣ. блѣжна же феѡра глѣше <i>ИБЫШШЕ ОБНДА, т МА.</i> <i>ИМЕНЕМЪ ГИНИМЪ ПРОТНВАЛАХЪ СЕ НИМЪ.</i> и абне нцѣзѣ прѣнда, внина неприназуннина.</p> <p>нногода же пакы протнвѣ съветюу. внда, т злато много на земни лєжѣще. и мѡже грабелюца е. она же знаменавши са крѣтомѣ. и въздѣ, вши рѡуцѣ на нѡ. сътвори нмѣ нцѣзунции. и пакы же показа ен днаволъ. прѣнда, внине вєлнѣ.</p> <p>и се вѡс мнѡзи н снѣзунции. глѣше. кнѣзь мнмоу, днѣ. и вси пастырѣе покланѣа(х)ѣ са емюу. и прѣнда, т до блжѣнныѣ феѡры. w//на же не поклони са емѣ. ни вєста протнвѣ внда, внино. вонни же глѣшѣ ен. вєстанн кнѣзь мнмоу, днѣ поклони са.</p>	<p>и днаволъ внда, т ю дѡса еѡ. глѣше рѣкин. бѣз мѡщи ма показа жена сн. и показѡ ен ма, тѣ страшенъ акы зѣврь земныи моруѣскыи нда, ше на поути.</p> <p>акы мѡу рѣкын нзыра, жѣ блѡу, рницюу сню. и блѣжна феѡра рѣ. <i>ОБЫШШЕ ОБЫДАЕТЪ МА.</i> <i>АЗЪ ИМЕНЕ ГИНИМЪ ПРОТНВАЛА СА НИМЪ.</i> и абне вси бѣз вєстни сътворишѣ.</p> <p>пакы же светюу выишѣ внда, т злато много моружа грабелюца е. сн же прѣкрѣвшии са възѣнже рѡуцѣ вни нцѣзюша. и по тѣ же днѣхъ днаволъ сътвори ен ма, тѣ. се и вонници и конници мнѡзи глѣхуу. яко кнѣзь ѣдѣтѣ и мнѡуѣтѣ, и вси пастырѣи покланяху са емюу. и прѣдѣ до блжѣнныѣ Феѡры. сн же не поклони са. ни вєста ма, тѣеюу томоу. вни же глѣхѣ вєстанн кнѣзь мнѡуѣтѣ да помолн са емюу.</p>

<p>ОНА ЖЕ $\tilde{\rho}\tilde{\epsilon}$ ГОН $\tilde{\beta}\tilde{\omega}$ ЕДННОМУ ПОКЛОНОЮ СЕ. Н РЪШЕ СТАРЪШНИНЪ СРОЕМОУ, НЕ ВЪСТА СНА ПОКАНИТН СЕ К'НЕЗУ. Н РАЗЪГН'ВБАВЪ СЕ ПОВЕЛЪ ПРИВЕСТИ БЛЖНОЮ ФЕЎРОУ. Н БЫВЪ Ю РАНАМИ ИАКО МНЕТН К'СЪМЪ ИАКО ОУМРЪТЕТЬ. ЎСТОПН ЖЕ К'НЕЗЪ ВНАДЪННА. Н ПРИШЪШЕ ПАСТРЫЕ ВЪЗЕШЕ Ю. Н ПОЛОЖИШЕ Ю ВЪ ХИЖОУ МР'ТРОУ. Н ШЪ ВЪ МОНАСТЫРЪ РЪШЕ. ПР'ИДАТЕ ВЪЗЪМТЕТЕ ТЪЛО. Н ШЪ АРХИМОУДАРНТЬ Н БРАТНА СЪ ННИМЪ. Н РЪСЕ ДР'ВА, ОСТАВНТЕ ИЕГО ИАКО ЖИВЪ $\tilde{\rho}$Е.</p>	<p>ОНА ЖЕ $\tilde{\rho}\tilde{\epsilon}$ ГЕН $\tilde{\beta}\tilde{\omega}$ ЕДННОМУ МОЕМОУ ПОКЛОНА СА К(О)НИН ЖЕ РЪШЪ ЕН ЕДННОМУ СТАРЪШНИН(Ъ) ПОКЛОНИ СА. ОНА ЖЕ НИ ВЪСТА НИ ПОКЛОНИ СА КНАЗУ. Н РАЗЪГН'ВБАВЪ СА ПРИВЕДЕ БЛЖЕНЪА ФЕЎРЪ. Н ЕН ИА РАНАМИ МНОГАМИ. ИАКО МНЕТН К'СЪМЪ ИАКО ОУМРЪТЕТЬ. УПНДЕ ЖЕ $\tilde{\omega}$ ТЪДОУ КНАЗЪ ПРИВНДЪННА. Н ПРИШ[Ъ]ШЕ ПАСТЫРЪ. Н ВЪЗЪАШЪ ИА Н ПОЛОЖИШЪ ИА ВЪ ХЫЖИ ЕИА МР'ТВЪ. Н ИШЪШЕ ВЪ МОНАСТЫРЪ РЪШЪ. ИДАТЕ Н ВЪЗЪМТЕТЕ ТЪЛО ЕИА. ИЗЫДА[Е] ЖЕ ИЕГОМЕНЪ. Н БРАТНА С' ННИМЪ. Н $\tilde{\rho}\tilde{\epsilon}$ $\tilde{\omega}$ЦЪ ОСТАВНТЕ Н ИАКО ЖИВЪ $\tilde{\rho}$Е.</p>	<p>СЕ ЖЕ $\tilde{\rho}\tilde{\epsilon}$ ЕМОУ ГОН БГЪ МОЮ СА, Н ПОВЕДАША САБНОМОУ СЮ ИАКО НЕ ВОСТА. ТЪ ЖЕ РАЗЪГН'ВБАВЪ СА, ПРИВЕДЕ БЛЖНОЮ ФЕЎРОУ КНАЗЪ МАТЕКА ТОГО Н ОУБН Ю МОУЧУИВЪ. Н ПРИШЕ ПАСТРОУН ВЪЗЪАМША Ю Н ПОЛОЖИША Ю ВЪ ХИЖИ МР'ТВЪ. Н РЪША МОНАСТЫР(Ъ) ПРАДАИТЕ ВЪЗЪМТЕТЕ ТЪЛО ЕА. Н ИЗЫДЕ ИГЪМЕНЪ НБО $\tilde{\omega}$НА ЖИВА $\tilde{\rho}$Е.</p>
<p>HAZU III.c.24, 22v</p>	<p>Севаст., 80г–80у (Л а л е в а 2004: 141–142)</p>	<p>Вилнос F19-79, 85v–86г</p>
<p>Н ТОДА $\tilde{\omega}$ВРЪЗОШЕ ИЕН ДВ'РН. Н ИАКО ПОКЛОНИ СЕ ВСЪ, Н ПОИЕТ' ЖЕ Ю АРХИМОУДАРНТЬ ВЪ КЕАНО СВОЮ. Н $\tilde{\rho}\tilde{\epsilon}$ ЕН. УЕДО МОЕ КАКО СЕ НАРНИЧЕШН. Н ПО УТО ПР'ИДЕ СЪМО. Н ПАКЫ ГЛА ЕН. ЕДА КОМОУ ДАЛЪЖИЪ ИЕН. ЕДА ОУБНИСТВО СЪТВОРИНАЪ ИЕН.</p>	<p>Н ТОДА $\tilde{\omega}$ВРЪЗОШЪ ЕН. Н ПОКЛОНИ СА ВСЪМЪ ПОКАТЪ ЖЕ ИА ИЕГОУМЕНЪ ВЪ КЕАНИЪ СВОИА. Н $\tilde{\rho}\tilde{\epsilon}$ ИЕН УАДО МОЕ КАКО СА НАРНИЧЕШН. Н ПО УТО ПР'ИДЕ САМО. Н ПАКЫ ГЛА ЕН. ЕДА УТО КОМОУ ДАЛЪЖЕНЪ ЕН. ЕДА ОУБНИСТВО СЪТВОРИНАЪ ЕН.</p>	<p>ТОДА $\tilde{\omega}$ВРЪЗОША ЕМОУ ДВЕРН. СН ЖЕ ПОКЛОНИ СА ВСЪМЪ. Н ПОА Ю ИГЪМЪ ВЪ КЕАНО СВОЮ. Н $\tilde{\rho}\tilde{\epsilon}$ ЕМОУ, УАДО МОЕ ПО УТО ЕСН ПРИШЕ СЪМО. Н ЛИБО ЕСН КОМОУ ДАЛЪЖЕНЪ. НАН КОГО ЕСН ОУБНАЪ. НАН БЪДОУ ТИ КТО СЪТВОРИНАЪ.</p>

<p> ЕДА ТЕ ꙗ жена оскрѣбна. еда ли дѣтѣ. аще се ꙗ възми еже тѣ ꙗ на потрѣбу и на дн въ домъ сгон. еда како не възмоци нмашн трѣпѣтн. жестока жнтна мнншска. ѡвѣща емюу блжана феѡра плауоцин се. нме мое феѡръ ꙗ. прѣндѡ же здѣ спсѣнна рѡ моего ꙗ мон. тогда гла иен архѣмоу дуритѣ. брате феѡре постыти се нмашн. и врьте напалати. и въ хлѣбници дѣлати и въ влрѣнщи. и третню годниоу и шестюю и дветюю пѣти нмашн. и непурстаню мѣти се. и ношныѣ мѣтвы снн вышнемю въздаати. </p> <p> она же прѣнмашн словеса стѣго старца и рѣка слъзь нсхождаше ѡ оуноу ꙗ. и пакы гла ен, повеавно ти нмать бы нти въ градъ. и слоужити братнн. гла емюу блжана феѡра. ен ꙗ мон. оупораю на бѣ къ немюу же и прнбегѡ. </p>	<p> еда жена та ѡскрѣбна та ꙗ. нн дѣтѣ. аще ꙗ се уадо мое. възми еже тѣ ꙗ на потрѣбѣ. и на дн въ домъ сгон. еда како немощн нмашн трѣпѣтн. жестока бо стѣ мнншска жнтна. ѡвѣща емюу блжана феѡра плауоцин се. нма мое ꙗ феѡръ. и прѣндѡхъ ꙗ спсѣнна рѡн ꙗ мон. тогда гла ен иероумена. брате феѡре. постыти са нмашн. и врьте напалати. и въ хлѣбници дѣлати. и въ магѣрѣнщи. и ꙗ. ѡ. и ѡ. и ѡ. пѣти нмашн. и непурстаню мѣти са. и ношныѣ мѣтвы вышнемю въздаати. она же съ радостниѣ прнмшн словеса стѣ[о] старца. и рѣка слъзь нсхождаше ѡ оуноу ена // и пакы гла ен. повеавно ти нма бы. в градъ нти. и слоужити братнн. и гла емюу блжана феѡра. ен ꙗ мон. оупораю на бѣ. къ немъ же и прнбегѡхъ. </p>	<p> нн дѣтѣ соуть обраменнн. и ꙗ емюу нн гѣне мон поклати са есмь прншолъ. и ꙗ къ немюу како та зовоуть. онъ же ꙗ феѡръ. старецъ же ꙗ брате феѡре. алати ти боудѣте. сеаѣ нмашн влрѣтн братн. и ꙗ. ѡ. и ѡ. и ѡ. прѣно молъбы нмашн творити. кланати нмашн к вышнемю молѡ ноцию. и нѣ ти спати пѣнѡ радма. вѣрню творити нмашн. въз градъ холати нмашн слоужа братн. ѡнон же прѣнмшн ѡтнаа словеса того иероумена. и ꙗ емюу ен ꙗ мон. како есмь на дѣбу са работати нма. </p>
--	---	--

<p>ИАКО ПИСМЕ ЄДННО $\bar{\omega}$ ГЛЪБЪ ТРОИ НЕ ИМАТЬ ПАСТН НА ЗЕМНИ.</p> <p>ОУТРОУ ЖЕ БЫВ'ШОУ ПОВЕЧНО БЫ ЕН НАПОНТИ ВРЪТЫ.</p> <p>Н ПОУРЪП'ШН ЖЕ .С. ВЕДЪРЪ.</p> <p>Н БЫ ТРЕТЬЯ ГОДНА. Н ПЕТЬ СЪ БРАТНЮ.</p> <p>Н НДЕ ВЪ ХЛБЕ'НИЦЮ,</p> <p>Н ПРЪКАОН' СЕ КЪ ЖРЪНАМЪ СЪМАВЪ ПШЕННИЦЮ. Н ИСПЕК'ШН ХЛБВЫ -РМГ. ПЕТЬ ШЕСТОУЮ ГОДНОУ.</p> <p>Н ПОВЕЧНО БЫ ЕН СЪТВОРИТИ ДВА КОЛАУА.</p> <p>Н ТОГДА ПЕТЬ ЕСПЕРНОУ.</p> <p>Н ПОВЕЧШЕ ЕН НАСТН ХЛБВЪ.</p> <p>Н ВЪЛВЪЗЪ ВЪ ХЫЖОУ СВОЮ</p> <p>МАВЪШЕ СЕ БОУ У $\bar{\omega}$ДАНИИ ПРЪГРЪШЕНИИ ІЕ.</p> <p>ИАКО ДА НЕ ПОНЕСЕТЪ Н.</p> <p>ГЛАШЕ ГИ $\bar{\omega}$ДАЖЪ МИ ГРЕХЫ МОИ,</p> <p>ИАКО ПОГОНУБИ ЕН ЛИЦЕ.</p> <p>Н ОУСЫП'ШН ЕН СЪ ПАЛУЧЕ.</p> <p>Н СЕ ПРОПОВЕДНИКЪ ГЛА, БРАТЕ ФЕВРЕ ВЪСТАНИ.</p> <p>ОНА ЖЕ ВЪСТАВ'ШН ПОАШЕ ПЪВЪ АГГЪБСКЮЮ.</p> <p>СНИЦЕ БО ЕН ПОСЛОУЖ'ШН .Н. АБЪ.</p>	<p>ИАКО СЛОВО ЄДННО. $\bar{\omega}$ ГЛЪБЪ ТРОИ НЕ ИМА ПАСТН НА ЗЕМНИ.</p> <p>ОУТРОУ ЖЕ БЫВ'ШЪ. ПОВЕЧНО БЫ ЕН. НАПОНТИ ВРЪТЫ.</p> <p>Н ПОУРЪП'ШН ЖЕ .С. ВЕДЪРЪ. Н НАПОН ВРЪТЫ.</p> <p>Н БЫ .Г. ЯА Н ПЕТЬ СЪ БРАТНІА.</p> <p>Н НДЕ ВЪ ХЛБВ'НИЦЮ.</p> <p>Н ПРЪКОННВШН СА КЪ ЖРЪНАМЪ. Н СЪМАВЪ ПШЕННИЦА. Н ИСПЕКШН ХЛБВЪ -Р. Н .МГ.</p> <p>Н ПЕТЬ .С. ЯА.</p> <p>Н НДЕ ВЪ ПОВАРОНА. Н СЕВАРНВШН ЗЕАНІЕ. ПЕТЬ .Ф. ЯА.</p> <p>Н ПОВЕЧНО БЫ ЕН СЪВАРИТИ .Б. КОКАЛА(!).</p> <p>Н ТОГДА ПЕТЪ ВЪРНА.</p> <p>Н ПОВЕЧША ЕН НАСТН ХЛБВЪ.</p> <p>Н ВЪЛВЪЗШН ВЪ ХЫЖЪ СВОІА.</p> <p>МАВЪШЕ СА БОУ. У ОДАНИ ПРЪГРЪШЕНИИ ЕІА.</p> <p>ИАКО ДА НЕ ПОНЕСИТЬ ЕН Н.</p> <p>Н ГЛАШЕ ГИ $\bar{\omega}$ДАЖЪ МИ ПРЪГРЪШЕННА МОА.</p> <p>ИАКО ПОГОНУВНХ СА. Н ЛИЦЕ СВОЕ ПОГОНУБИ.</p> <p>Н ОУСНАВШН ЕН СЪ ПАЛУЧЕМЪ.</p> <p>Н ПРОПОВЕДНИКЪ ГЛА. БРАТЕ ФЕВРЕ ВЪСТАНИ.</p> <p>ОНА ЖЕ ВЪСТАВШН. ПОАШЕ ПЪВЪ АГГЪБСКІА.</p> <p>СНИЦЕ ЖЕ ПОСЛОУЖИ .Н. АБЪ.</p>	<p>ЗАУРЕНИ ЖЕ БЫВШН. ПОВЕЧНО ЕН БЫ ЛВЮШН НАПОНТЕ(!) ЗЕАІА.</p> <p>Н БЫ ТРЕТИИ ЯА ПЕТЪ СЪ БРАТІЕЮ.</p> <p>Н НДЕ ВЪ ХЛБВ'НИЦЮ.</p> <p>Н ОУМВЕРШН СЪТВОРИИ ХЛБВЫ.</p> <p>ТАЧЕ ПЪ. С. ЯА.</p> <p>ТА НДЕ ВЪ ПОВАРОНО Н СЕВАРНВ'ШН ЗЕАНІЕ. Н ПЪ. Ф. ЯА.</p> <p>ТАЖЕ ПОВЕЧНО ЕН БЫ ДВА КОЛАНА СЪТВОРИТИ.</p> <p>Н НЕ ЯДАШН ЕН,</p> <p>ДО ВЪРНИ ПРИБЫВ'ШН.</p> <p>ПОВЕЧША ЕН НАСТН ХЛБВЪ ТАКО Н СПАТИ.</p> <p>СИ ЖЕ ЗАТВОРИ СА ВЪ ХЛБВНИЦИ СРОЕИ.</p> <p>Н МОЛАШЕ СА</p> <p>ИАКО СТРУПЕТН ІАРЕМЪ СЕН.</p> <p>Н ГЛАШЕ. ГИ ПРЮСТН МА ГРЪШНИЦЮ.</p> <p>НИМЖЕ ПОГОНУБИ ЕН КРАСОТОУ Н ЛВПОТОУ,</p> <p>Н ОУСПРЕ, ПАЛУЮЩИ СА.</p> <p>ВЪСКРЕПА КЛЕПИЕ Н ПОВЕДАА ПЪВЪ АГГЪБСКЮЮ ДО СВЕТА.</p> <p>Н ТАКО РАБОТА. НИ. АБЪ.²</p>
--	---	---

¹ Означението (!) е мое – М. П. Изразът липсва в публикуваните гръцки текстове.

² В публикуваните версии на гръцкия текст годините са осем – срв. W e s e l y 1889b: 29.

ПРИЛОЖЕНИЕ 2
Слово на св. Теодора към сина ѝ

<p>Севаст., 86г–86v (Лалева 2004: 150–151)</p>	<p>ѡна же прѣмѣши Стрѡуа. н сѡхѡпавши ѡ вѣ кеан своен. сѡблѡвѡза е глѡщѣн. снѣ мо[н] възлюбене. врѣма оумрѣтна моего пр(н)блнжн сѣ. н юже пѣтемъ нѡ.ж. ѡнѡд(оу) же не възвращѣ сѡ. ѡддо мое не рѣцн како снрѣ есмѣ оуже. нмаши бѣ бон сѡ его. н дѡбѡо тн бѣдѣ. бон сѣ ягѡумѣна како ѡца своего. н всеѡа братнѡ. ѡ мала н дѡ венка. ѡддо мое</p>	<p>ѡна же прѣмѣши отрѡе въ хнжн своен. н лобнѡаше н глѡщн, снѡу мон възлюбленнн. врѣме оумрѣтѣѡа моего прнблнжн сѣ. оуже ндѡу ѡнѡудоу же не възвращѡ сѣ к' тоомѡу. ѡддо мое не рѣцн юже како снрѣ есмѣ. нмаши бѣ н бон сѣ яго. н бон сѣ гнѡа нашѣго дѡхнѡудоу нтѡ. како ѡца своегоѡ н все братнѣ ѡ мала дѡ венка, ѡддо мое</p>	<p>Изборник 1076 г., 112г–114г (Мушинская, Мишина, Голышенко 2009: 487–491)</p>	<p>Возъмьши же блженѡа фѡдоуа дѣтнщѣ: на лѡно своеѡ лобѡза же н глѡштн:ѣ /С/нѡу мон дѡвѣн. врѣма сѡконьѡанна мн прнспѣ. да юже ндѡу отѡнѡдоу же не възвращѣсѡа. да не рѣцн како оумрѣтѣ:ѣ сѣ намашн бѣ н старѣншаго въ оца мѣсто. нмѣн сѡврѣстннкѡа акѡ братнѡ. мьншаѡа акѡ ѡдѡ: старѣншаѡа акѡ отѡца:ѣ о ѡдѡ алѡубѡу сн прѡдѡблжн.</p>	<p>Вилнос F19-79, 89v–90г</p>	<p>сн же въземши на лѡно дѣтнщѣ. лобѡаше рекѡущн. снѡу мон дѡвѣнмыш дѣло скон'ѡю мн. рек'ше оумрѣте прнспѣло естѣ. да же ндѡу ѡнѡудоу же сѣмо не възвращѡу сѡ. пакѡ не (!) како оумрѣю. сѣ же нмаши бѣ. н нѣмѣна въ ѡца мѣсто. нѡннѡа акѡ братнѡ. н дѣтн акѡ ѡдѡ. ѡ ѡдѡ алѡубѡу сн прѡсѡдѡлѣн,</p>
---	--	--	--	---	--------------------------------------	--

<p>ОУДАЛЪЖИ МЛТЪВИ СВОИА ВЪСНАЛАЖ ГЕН. Г. ЧА. Н .Ъ. ЧА. Н .Ф. Н ВЕРИНА. Н НОШНЫИЖ МЛТЪВИ. Н ОУТРЪЗНАЛА ВЪСНАЛАТИ ХЪИ НЕПРЪСТАНО.</p>	<p>ОУДАЛЪЖИ МЛТЪВИ СВОЕ ВЪСНАЛАЕ КЪ БОУ ТРЕТЮ ГОДНИОУ Н .Ъ. Н .Ф. Н ВЕРНО. Н НОШНЫИЕ Н ОУТРЪНИЕ МЛТЪВИ, ВЪЗСНААН ГЕН.</p>	<p>МОЛНТВИ ВЪЗЫЛАН КЪ БОУ ТРЕТНИ ЧАСЪ Н .Ъ. Н Н .Ф. Н ВЕЧЕРЬНОИЖ: Н ЗАОУТРЪННЮ ХВАЛОУ: ВЪЗЫЛАН:☞</p>	<p>МЛТЪВИ ВЪЗЪПРЕСТАНИ ВЪЗЪЫЛАН. ВЪ Г. ЧА. Н ВЪЪ. Н ВЪЪ. ВЕРНИЮ Н ЗАОУТРЪННЮ ХВААН.</p>
<p>ВЪЗАЛУН ДА НАСЫТИШИ СА. ВЪЖЪДАН ДА ВЪЗЪЕАНШИ СА. СЕТФУН ДА ОУТЪВИШИ СА. ПОДАЖЪ ХЛЪБЪ СВОИ ДАУАЩОУ. Н ДАЖЪ (р)ЖЪ СВОИА НАГОУ. НЕ ВЪСХОТЪИ ТУЖЪМОУ. НЕ О(К)ЛЕТЕАН БРАТА СВОЕГО.</p>	<p>Н ВЪЗЪАЛУН ДА НАСИТИШИ СЕ. ВЪЖЪДАН ДА ВЪЗЪЕАНШИ СЕ. СЕТФУН ДА ОУТЪВИШИ СЕ. ПОДАН ХЛЪБЪ СВОИ ДАУЮЩИМЪ. ДАЖЪ РИЗЮ СВОЮ НАГОМОУ. НЕ ВЪСХОТЪИ ТЪЖЪМОУ. НЕ ОКЛЕТЕАН БРАТА СВОЕГО</p>	<p>УААА АЛУНЪЗЪ БОУДАН ДА СА НАСЫТИШИ. Н ПОДАЖЪ ДАУЮЩИМЪЗЪ ХЛЪБЪ СВОИ. ОДАЖЮ СВОИЖ НАГЫМЪ. ЮЖЕМОУ НЕ ПИХОШИТИ. ЗЪАА НЕ ГЛН БРАТОУ СВОЕМОУ:☞ <i>Миръ нмъи съ въсвми.</i> <i>Кроткъв боудан. не славохотъиъ.</i> Н ЕГДА ТА ВЪПРАШАДОТЪ ТО ЪВЪШТАН СЪ ТИХОСТЫЖ: НЕ РАДОУИСА ВРАЖЪДОУ ЗЛОУ☞</p>	<p>Н ПОДАН ЖЕ ДАУЮЩИИ ХЛЪБЪ СВОИ. Н ОДАЖЮ СВОЮ НАГЫМЪ. ЮЖЕМОУ НЕ ВЪСХОЩИ ЗЛА ИМЕНИ НЕ ГЛН БРАДУ СВОЕМОУ.</p>
<p>НЕ ВЪЗРАЖЪ СА ВРАГЪ СВОЕМОУ. ПАЛУН СА ДА ВЪЗЪЕАНШИ СА. НЕ ДНВИ СА ЛИЦОУ ТУЖЪМОУ. АЩЕ СЫШИШИ СЕТЕРЫЪ ЗЫ ПОМАН СА О НИХЪ. НЕ ДАЖЪНЫИЖ ПРИСЪЦАН. (С)АВЪПЫНМЪ ВОЖЪ БЪДАН.</p>	<p>НЕ ВЪЗРАЖИ СЕ, О ВРАЖЪ СВОЕ ПАЛУН СЕ, ДА ВЪСМЪВЕШИ СЕ. НЕ ДНВИ СЕ ЛИЦЮ ТУЖЪМОУ. Н АЩЕ НЕВЪСЫЕ ОУСАЫШИШИ ЗЛИ, ПОМОАН СЕ О НИХЪ. НЕДОУЖИНИЕ ПОСЪЦАН. САВЪПЫМЪ ВОЖЪДЪ БОУДАН.</p>	<p>НЕ ДНВЕСА ДАВРОТЪ ЛИЦЮ: АШТЕ НА КОГО САЫШАШИ. Т<о> МОАН ЗА НЪ: БОЛАШТИХЪ ПОСЪЦАН. <i>СТАРУБА ОУТЪВИШАИ.</i></p>	<p>Н ЕГДА ТА ВЪПРАШАДОТЪ. ТО ТЫ ЪВЪЩАН. НЕ РАЖИ ВРАЖЮ ЗЛОУ. ПАЛУН СА ЗАЕ ДА ТАМО РЕАНИШИ СА. НЕ ЮСА НИЧЕМОУ ЛИЦЮ. АЩЕ О КЪ СЫШИШИ ЗЛО, МОАН ЗА НЪ. БОЛАШНИ ПРЪЗЪРАДИ. НЕ НАВЪЫДАЩИ НЕ ЗЛОЪ БОУ .</p>

<p>МѢТЬИЖ ПОГРѢБАН НЕ ОУБОИ СА БРАНИ ДИАВОЛА. НЕМОЩИНА БО ІЕ</p> <p>АЩЕ СЕ СТВОРИШИ ЕЖЕ ТИ ГЛА. НЕ ОУСТРАШИ(Ш)И СА И ПРИИДИ БИНА ДИАВОЛА. РАБОТАН БРАТН СВОИ И ВСИА ДШ.</p> <p>ПОМНИ СЕ ВСЕГДА НЕ (В)ЪИИТИ ВЪ НАПАСТЬ. АЩЕ ЛН ВЪПАДЕШИ. НЕ (В)САДЕВН. НЖ БЕС ПРЪСТАНИ БЛН СА.</p> <p>ДА БЪ ВН(А)АН ТРЪДЪ ТВОИ. ПОСЛѢ ТИ ПОМОЩЬ.</p> <p>СЪХРАНИ (З)АПОВѢДН МОИЖ.</p>	<p>МѢТЬИЖ ПОГРѢБАН. НЕ ОУБОИ СЕ БРАНИ ДІАВОЛА. НЕМОЩИНА БО ІЕСТЬ.</p> <p>И АЩЕ СЪТВОРИШИ ІАЖЕ ТИ ГЛА. НЕ ОУСТРАШАИ СЕ И ПРИИДИ БИНА ДІАВОЛА. РАБОТАН БРАТІИ СВОИИ. И НЪЗЪ ВСЕІЕ ДІШЕ</p> <p>ПОМОЛН СЕ ВСЕГДА. НЕ ВЪИИДИ ВЪ НАПАСТЬ</p> <p>ПАКЫ ПОМОЛН СЕ</p> <p>ДА БЪ ВНАДѢТЬ ТРЪДАН ТВОЕ. ПОСЛЕТ' ТИ ПОМОЩ'.</p> <p>БЛОДН УСАФ МОЕ И СЪХРАНИ ЗАПОВѢДАН МОЕ.</p>	<p>ОУБОЮГА НАПИТАН. СКЪРБАШТАГА ОУТЪШН: ЗАБЛУЖЪШАГА НАКАЖИ. ВЪДОВИЦАМЪ ПОМОШТЫНИК БОУДИ МЪРЪТЪЗНА ПОГРѢБАН:☩</p> <p>НЕ БОИСА ПАКОСТНИ СОТОННЪ. НЕМОШТЫЗЪ БО СУТЬ ВЪСЪХЪЗ МАТЕЖЪ ІЕГО</p> <p>НИ ХОУДАТЬ ОУБОИСА:☩</p>	<p>МѢТЬИЖА ПОГРѢБАН. НЕ БОИ СА ПАКОСТН САТАНИНЫ. НЕМОШНИ БО СУТЬ ВСЕ БО МАТЕЖІЕ, НИ ХОУДАТЬ СА ОУБОИ. АЩЕ СЕ ВСЕ СЪТВОРИШИ, ТО ВЪ ЦРТКО БЖІЕ АКЫ ВЛЕТИШИ. РАБОТАН БРАТІИ СВОИИ ВСЕМЪ СРЦЕМЪ.</p> <p>МОЛН СА ДА НЕ ВНИДЕШИ ВЪ НАПАСТЬ, АЩЕ ЛН ВНИДЕШИ</p> <p>ТО ПАКЫ МОЛН СА.</p> <p>ДА ТИ ВНАДѢТЬ БЪ ТРЪДЪ ТРОИ. И ПОСЛАЕТЪ ТИ ПОМОЩЬ/ЦИНИКА ДА ТА НЪЗЕВНЕТЪ ТОГО.</p>
		<p>МОЛНСА ДА НЕ ВЪИИДЕШИ ВЪ НАПАСТЬ. АЩЕ ЛН ВЪИИДЕШИ.</p> <p>ТО ПАКЫ МОЛНСА ДА НЪЗЕУДЕШИ:☩</p> <p>ТРОУЖАИСА ВЪИИНОУ. ДА ВНАДѢТЬ БЪ ТРОУДАЪ ТРОИ. И ПОСЛАЕТЪ ТИ ПОМОШТЬ СВОИЖ:</p> <p>СИ АШТЕ ТВОРИШИ. ТО ВЪ ЦЕСАРЪСТВНИ БЖІИ ВЪДВОРИШИСА:☩</p>	

ПРИЛОЖЕНИЕ 3

85г: Мѣца сеп'теврѣа въ дѣ, жнтіе прѣпѣныа мѣре нашѣа Ѡевѣры александръскыа.
 бѣвн ѡ:~ *

1. Въ дѣнн Сннона црѣа. Агрнколаа (!) епар'ха. въ Алѣξαν'дрѣн градѣ. бѣ жена нменемъ Ѡевѣра. мѡужата н грѣда образѡ, рек'ше маадымъ анцемъ. прѣдобра н богатоу роднтелю. н добра рода. н боащн са бѣ.

нже кто слышнтъ жнтіе еа. н бѣеть въ прѣсн своа помннаа грѣхы своа. баше же мѡужъ еа добра племенн люба трѡуды. н вѣста дѣаволъ на ню н вложн етерѡу мѡужѡу богатѣ любнтї ю. н ѡвратнтъ ѡ мѡужа своего. н баше вѣсть посылала к нен. н соусѣ. оувѣщаа нмѣнїе етерымъ ѡкоже въ грѣ любовїю вѣвестї ю. н бытн с нею н wskврѣнтї ю.

вна же не хоташе. ноумѣа же по многа лѣта. н не могуща оставнтн егѡ в себе. н рѣ сама в собѣ. како могу вставнтн члѣка сего ѡ себе не вѣдаю. аще въ злое то н прѣстран'ное дѣло впаѣ с ннмъ. то на соѣ велнкаго днѣ прїндѣ. слнще възхода прѣ бѣа грѣхы моа възноснтн наунѣ. н рѣ к нен влѣхва ѡже бѣ тоу с нею. да ты слнцоу зашѣшоу прншѣшн н боудн с нн. да не оувѣсть грѣха твоего бѣ. н рѣ ен отроковнца нстнн'ноу вѣщаешн тако сътворю. н прннк'шн кѣ двер'цемъ. гла мѡжѡу томоу рекоущн. древле прїндн н боу с нею. внз же с радѡстн сплесноувъ роукама весь днѣ ж'даше. н верѣ т'мѣ сѣщн шѣ н бѣ с нею. сн же разѣмѣвшн что ѣ творнаа. н бїющн са по анцоу на плакатн. н се мѡѣ ен оувѣща ю. н ѡко нма баше обыуан. сн же не смѣаше зрѣтн на мѡужа своего рекоущн. лютѣ мнѣ что сътворн. погѡубн сн анцоу доброрѡство.

f. 85v

н рѣ к нен мѡѣ свѡн прїндн н спн.

2. оутроу же быв'шоу облеече са въ рнзы своа. н таѣе шѣшн. оударн въ врата манаstryрьска. н паде ннщ прѣ нгоуменїею рекѡщн. гжѣ ѡвръзжн евлїе. нм'же сн хѣа'но прѣ гмѣ сътворнаа есмь. да вндншн ѣ лн мн оувѣдалъ грѣ бѣ. н рѣ нгоуменїа что са можеть оутантн бѣ. прел'стнаа са есн ѡадо мое повѣ мн что есн сътворнаа. вна же рѣ к нен подан же мн кннгы да сн ѡвръзоу сама собѣ. сн же подастъ ен. н разг'ноувшн обрѣте в науат'цѣ еже въ пнсанїнхъ. н оударнвшн са в анце глѣше. горе мнѣ ложе мѡужа своего wskврѣнн. лютѣ мнѣ како са нзрешѡу грѣха своего н шѣшн въ домъ свѡн. съвлече са рнзы свѡнхъ. н оутварн златыа н срѣбреныа. н пострнже сн главоу. н вѣлѣк'шн са в рнзы мѡужа своего. н нзыде нзъ града попрнщъ нн, н обрѣт'шн монастырь н оударн въ врата. н рече вратарю повѣ нгоуменоу. бѣ ѣ сътворнаа нбо н землю. н члѣка. ѡко слышоу н внжоу. ѡко нѣ казнн въ людѣ.

* За улеснение при четенето текстът е разделен на параграфи. Въведени са главни букви за личните имена. В ръкописа на няколко места в полето със ситен почерк са добавени с червено мастило кратки указания към съдържанието на текста, които обаче не винаги се разчитат ясно: Вн^{нн} тепло... покаанїю і трпенїю (85v); Вн^н о подлшѣн (87г); плѡ посл ...?(87г); срн (87v); во твѣ ? (87v); трпѣе (88г); прелѣ (88г); чѣ оупѡна ? бѣ млн і ннщн не презнрѣа (89v). С червенослов в полето са отбелязани и цитатите от Псалтира.

сннде сѧ н възплотн са ѿ двѣи стѣи. н распатїе прїатъ покаанїа дѣла члѣвска. ннѣ оубо прїимѣте мене да вамъ ноги оумываю. н спсоу са н азъ. н повѣда вратарь нг҃мѣноу іаже емоу бесѣдова. събра вса чр҃ьнорнзїца, н повѣда нмъ іакѡ н вратарь сказа. н повелѣша емоу внѣ монастыра быти до вечерѧ, рекоуще. аще свѣрь не прїнде нѧ. тогда разоумѣе іакѡ ѿ бѧ е да прїимемъ н. зашѣшоу же слнцю. се звѣрь скрегѣа зоубы прїнде. н вндѣвъ ю мнноу.

3. тогда ѿврзшоша емоу двєрн. сн же поклонн са всѣмъ. н поа ю нг҃мѣ в келїю свою. н рѣ емоу, ѧдо мое по что есн прнше

f. 86r

сѣмо. н любѡ есн комоу длзженъ. нан кого есн оубнлъ. нан бѣдоу тн кто сътвориалъ. нан дѣтн соутѣ обрѧменнн. н рѣ емоу нн гднѣ мон покаатн са есмь прншолъ. н рѣ к немѡу како та зооуть. он' же рѣ Феѡрѣ. старецъ же рѣ брате Феѡре. алкатн тн боудеть. сеіе нмашн варнтн братїн. н г' ѧ н с. н ф, прно мол'бы нмашн творнтн. кланатн нмашн к вышнемѡу молѧ ношїю. н нѣ тн спатн пѣнїа рад'ма. вѣр'ню творнтн нмашн. въ грдѧ ходнтн нмашн слоужа братїн. внон же прїимшн ѧтнаа словеса того нгоумѣна. н рѣ емоу ен гн мон. іакѡ всѣмъ надѣю са работатн нмѧ. заурѣнн же бывшн. повелѣно ен бѣ лѣюшн напонтѣ(!) сеіа. н бѣ третїн ѧ пѣтъ съ братїєю. н нде въ хлѣб'ннцоу. н оумѣснвшн сътвори хлѣвы. тауе пѣ. с, ѧ. тѧ нде въ поварїю н сварнв'шн зелїе. н пѣ. ф, ѧ. таже повелѣно ен бѣ два колашѧ¹ сътворинтн. н не іад'шн ен, до² вѣрнн пребыв'шн. повелѣша ен іастн хлѣбъ тако н спатн. сн же затвори са въ хлѣбннцн своен. н молаше са іакѡ стръпѣтн іаремъ сен. н глѧше. гн прѡстн ма грѣшннцоу. нм'же погоубн сн красотоу н лѣптоу, н оуспе, плачущн са. възклепа клепче н повѣдаа пѣ аггльскою до свѣта. н тако работа. нї. лѣ.

4. н по сѣмъ бѣ скоудѡта масла н пшѣннца в монастырн. н повелѣно ен бѣ вельблѡды нтн во грдѧ. н работѡу сътворинтн. а моу сѣа бѣ молѧ н глѧ. гн покажн мн камо мн е пошла жена. нан съ ннѣмъ кѣ. н рѣ емоу аггль ен съ стѣи дѧомъ е шла. н рѣ емоу покажн мї ю. н рѣ аггль к немѡу, оутро възставъ внннн въ цркѣвѣ

f. 86v

стѣо Петра. нже тн рѣтъ, добръ тн поуть боу. то тн е твоа жена. заѡтра же вндѣ вельблѡды стоаца. н сн с нмн. вндѣвшѣ же н блженѧа. въ ср҃цн своѣ рѣ плачущн, лютѣ мнѣ моужю мон драгїн. кол'кы трѡуды пѡѣмлю. да бѣ нзбыла того зла, еже к тобѣ съгрѣшн. ѡ лютѣ мнѣ добрын мѡжоу. мала ѧса дѣла, бжїа мѧтн ѿпадѡ " твоѣа люб'ве. то іакѡ донде єго н поклонн са емоу рекоущн. раѣн са гнѣ моужѡу, да н се ен ѿвѣщавъ. тако мнноуста са а еа не позна. по том' же наѧа моу еа глѧтн, молю са. по что гн медалшн. н не покажешн мн жены. н рѣ к немѡу аггль, то, не вѣра лн поклонн са глѡшн. раѣн са моужю гнѣ мон, то таа бѣ.

5. а блженѧа сн в монастырн ал'каше вѣ днѣ. тауе оумолн братїю, да нспросатѣ ен въ нгоумѣна. постѡ трї днн ал'катн. н рѣ ен нгоумѣнъ. бѣ та оутврзѧн Феѡре на свон стрѧ, коланко дннн постншн са ѧдо мое. прнложн ещѣ два. н ал'чн ѿ неѣан до нѣан. сн

¹ колаша поправено на колаѧа.

² до добавено в полето.

же слышавши раддоваше са радостію велнкою. нм'же повелѣ нгоуменъ. по лѣте же єдннѡ молн стареншнны манастыр'ска. да са облеуеть въ ов'їю рнзѣ. н шѣше молнша нгоумена рекоуще. брѣтѣ Ѡеѡѡрѣ молнт' са. да въ островласаннѡ рнзоу облеует' са. н рѣ нгоуменъ. снѡу Ѡеѡѡре велнка є мѣа. аще можешн іаремь гнѣ стръпѣтн. н молнвъ за него бѣа н облеуеть его в рнзоу іарнжноу. н дроугоу врьхоу, рнзоу чєр'ноу въложн. н слава бѣа рекоуцн. гн прѡстн ма грѣха того велнкаго. н рѣѡуцн са работаше бѣа.

6. баше же прнстаннще въ езерѣ тѡ. н ннктѡ можаше мннѡутн тоудѣ. нбо звѣрь нсхожаще нзѣ

f. 87r

езера н възсхыщаше ѡлкъ. тогда Грнгор'н князь засадн плонмы, да не дадѣхоу мнноватн тоудѣ. вндѣвъ же нгоуменъ іако дарь є бж'їн прїалъ Ѡеѡѡрѣ. н рѣ ѡадо възмн сѣсоу н поуръпн ѡ езера водѣ³. блжнѡѣ Ѡеѡѡра нде къ прнстаннцоу. рѣша же моужн плонмн. нн'де поуръпн. аще лн тоу, то ѡмрешн. ѡна же рѣ нгоуменъ мн повелѣ здѣ поурѣпѣтн. ѡнн же ставлахоу єн. она же тече на брѣ. се же кор'коднлъ звѣрь прншѣ вѣа ю на са. н поуръпе посрѣ езера, н нзнесь посѣ ю паки. сн же обратнвшн са рѣ, къ кор'днлоу(!), к томоу не іажь ѡлкъ. ѡннн же вндѣвшє ѡ то, шѣше повѣдаша Грнгор'їю вѣцѣ, н с прославлн бѣ. прєславноє то бѣ н ѡрньцємь слышатн. а дроуз'їн слышаще не іаша вѣры. н прєвѣше ю вѣр не вѣровавшєн, рѣша к нєн, акы ѡ нгоумена възємь сїа кннгы. н дажѣ въ дроугомь манастырн. посла же ю страшнымн ѡуланцамн, н се звѣрь срѣте ю н вѣ ю, во ѡ же манастырѣ хожаше. н в'дарнвшн въ врата н вннде. датн кннгы посланїа нгоуменоу. тогда же вратарѣ оставн врата ѡврьста. вѣзъ звѣрь н възсхытї н. сѣ же іадомь възпїаше помознтє мн. блжєнаѡ же Ѡеѡѡра нсшѣшн обрѣте ѡлѣа іадома звѣремь. нстръже н, баше ємоу н стегна ѡудралъ. н рѣ соуха боудн тн ѡрась, н абїє пѣ тоу звѣрь нздѣше. блжєнаѡ же положн чєловѣка посрѣ монастыра. н помазав'шн дрєванымь маслѡмь вѡставї н. н тако нде въ свон манасты. н не повѣда ннчѡже. на ѡутрїє же ѡрѣнорнз'їцн монастыра того, прннесше єсть, н свѣща нгоуменоу. сѣ же възпрашаше ѡто се є. ѡнн же глѣхоу. нмже рѣ твоѡ молебѣ нсцєлѣ Ѡеѡѡрѣ ѡлѣа. н слышавше то слѡ//

f. 87v

ѡахоу всн бѣ. творашн волю боѡцннм' са єго⁴. н рѣ нгѣмень, кто є послалъ, да всн са ѡврьг'ше. н рѣ блаженнн братє Ѡеѡѡре кто тѡ послѣ. ѡна же рече прѡстн ма ѡѣ єгда ма послаша. тогда дрѣмѣ. да не вѣмь іако нзыдѡ ѡ нгоумена. рѣ глѣ ѡ дїавѡла, тобѣ глѡ злодѣнцє, ѡпала єсн ѡ твоего моужа, н сѣмо єсн прншла хѣлнтн ма. тако мн слѣ моѡ, аще не нскопаю тн іамы да са н распѡтого ѡврьжєшн. то не р'їцн іако іазъ єснн (!). сїа же ѡна⁵ слышав'шн глѣмоє ѡ дїавѡла⁶. то прєкрѣтнвшн са, своє дѣло твѡра.

7. жнтѡ же не доста в' монастырн. повелѣша єн, понм'шн велѣблѡды нтн въ грѣ. рѣ же нгоуменъ. снѡу мо Ѡеѡѡре. аще ѡмрѣкнєшн на поутн. то покѡн сн велѣблѡды в монастырн. ємоу же нма єнатъ. таѣ нде на слѡужбоу. іако са възвратн нзѣ града. вѣрѣ же бѡвшѡу.

³ воды е добавено в полето.

⁴ Бел. в полето: ѡѣ рѣ.

⁵ ѡна добавено над реда.

⁶ ѡ дїавѡла добавено в полето.

н оудари, въ врата монастыра ената. н молаше да быша вдали препоконти вельблюды. н прїимши огради, н лѣже въкран вельблюди. ноци соущи, се два соущи того нгоумена дци пршла е кз оцу. н та вшеши въ огради, рѣ тлзкноуши блженую Феодору, въстанн н спн съ мною. си же рѣ нѣсмь томоу навикъ, развѣ н в ногд вельблю спати. баше же ѣлкь спа на нномь мѣсте в то монастырн. н шешн отроковнца н спа с нн, н зача дѣтнщ. н злостра же ѣнде ѣлкь тон. ѣнде н блженна Феодра въ свои монастырѣ. таже в шестын мцѣ разоумѣша отроковнцу яко неправна е. н прошахоу ю рекоуше. кто та оболстн. рѣ же отроковнца к нн, ѣрздорнзеце Феодрѣ, вктѣкатскн, тѣ бы съ мною. ндоша всн в монастырѣ, н сварнша нгоумена рекоуше,

f. 88r

сен ѣрздорнзеце Феодрѣ, велнко зло сѣтворнлѣ, обндел ны н отроковнцу, н неправна е. прнведе же нгвменъ Феодру рѣ к нен, повѣжъ мн како еси зло (!) сѣтворнлѣ ноужоу отроковнцн. ты еси вшелъ, таково грѣ сѣтворнлѣ. она рѣ простн ма ѣ нѣтоу мн ороудїа, не вѣде того. тѣ ѣндоша въ свои монастырѣ. третн же мцѣ яко родн са млдденецѣ, прннесше положнша н посрѣ монастыра. нзгнати блженую Феодру, давшн ен млдденецѣ. н тогда ѣндоша въ свои монастырѣ.

8. блженна же Феодра прїимши млдденецѣ. н надоеваше ѣ рожецѣ. пребывашн м. лѣ. вндѣв' же сотона толнко трзпенїе отроковнцн она. сѣтвор са моу еа. н прнше в коушоу еа рѣ к нен. заѣ ли седнши гжѣ моа. пондѣвѣ в домь свои. н к томоу не тоужн си. а по что ма соущнши. ѡ любнмаа моа свѣздо. грѣ полезно, н покан са кз мнѣ. н вменн любовь мою гжѣ моа. си же не разоумѣвшн яко дїаволъ е. рѣ к томоу, азъ оуже не вндюу въ грдѣ ѡврзгла са есмь тебе. нмже снѣ Андѣевѣ грѣ съ мною сѣтворн. да того рѣ ѡвѣгѣ жнтїа того. да яко възвнже роуцѣ сѣтворнн сѣбѣ млнтроу. н абїе дїаволъ нщезе. разоумно же бы се прпѡвѣнѣн, якоже сотона баше. н яко мало еа не прельстн. н баше крзмашн са коренїемь пол'скы. н водоу мор'скю пїаше. млтвоу же дѣваше по вса ноци безѣ сна, хвалащн бѣ. н звѣрѣ оукротнв са по нен хожаше, не ѡстоупн же ѣ монастыра. яко вѣсходѣщнмь смотрѣтї еа. ннколнже си злобы дрѣжа ннкакоу. но всегда огнены слезы пролнваше нзѣ оуїю своєю. а прошенїе еа баше. гн безѣ греха простн мн сѣгрѣшенїа

f. 88v

того велнкаго. ноци же еа бѣста акы рыси, а тѣло ен огорѣло ѣ стоденн ноцнныа. н ѣ зноа днѣвнѣ. н яко нстоуннкь слезамъ бы в коущн еа. н оун еа моутнѣ бѣста. вндѣше же нгоуменѣ жнтїе еа н братїа вса. молахоу бѣ за ю.

9. н дїаволъ вндѣ ѣюдеса еа. глѣше рекїн. безъ моцн ма показа жена си. н показа ен матѣ страшнѣ акы свѣрѣ земнын морьскын ндѣше на поути. акы моу рекн нзыаждь блѡщннцоу сїю. н блженна Феодра рѣ, обышѣше обыдетѣ ма⁷. азъ нменѣ гннмь протнвлѣ са нмь. н абїе всн безъ вѣстн сѣтворншѣ. пакы же свѣтоу бывшн вндѣ злато много моужа грабѣше. си же прекрѣтнвшн са възвнже роуцѣ ннн нщезоша. н по тѣ же днѣхѣ дїаволъ сѣтворн ен матѣ. се н вонннцн н конннцн мнози глѣхоу. яко князь ѣдетѣ н мннуетѣ, н всн пастоушн поклднѣхоу са емоу. н прїѣде до блженнныа Феодры. си же не поклонн са. нн вѣста матежоу томоу. ннн же глѣхѣ въстанн князь мннуетѣ да помолн са емоу. се

⁷ Бел. в полето: ѣа рѣ.

же рѣ̄ емоӯ гоӯ бг҃ѣ молю сѧ, и повѣдаша славному сїю іако не воста. тѣ же разъгнѣвав сѧ, прнведе блженую Феодорӯ князь мѧтежа того и оуби ю моу҃нѣв. и прншѣше пастоу҃сн вѣзаша ю и положнша ю в кѣши мрт҃вѣс. и рѣша монастырю(!) граждѣтѣ вѣзмете тѣло еѧ. и нзыде нг҃менъ нбо ѡна жнѣа ѣ̄. и оставльше ю ѡтндоша в монастырь. полвоцин же ожнв'ши ен. плака сѧ рекоу҃щи, горе мнѣ безъ помощн сѣщи. колма ма грѣ̄ свон кажетъ. нбо кѣ бѣ̄ грѣ̄ свон сътвори, и мжюу сн ложе оскврѣни. и вѣз'двнгиши роуцѣ̄ свон на нбо̄. и вѣз'пн гласомъ велїимъ рекѣщи, бѣ нже есн сътвори нбо̄ и землю. слава и хвала

f. 89r

твоемоу нменн нзбави ма нз роукоу сатаниноу влѣко. и забодн грѣ̄ мои, нже блѣннѣа грѣхы пращаешн. и тоѣтѣ слава вѣ вѣкы амниѣ. и вндѣвше пастоу҃сн славахоу бѧ, и вѣзвестнша нг҃меноу, іакоже поуцин молнт сѧ бг҃ѣ. и прншѣ нгоуменъ и вѣа дѣтнщѣ ѡ̄ неа. и вѣзрѣдѡва сѣаа Феодора̄, баше бо скнтаа̄ отроуа по поу҃стыни. по тѣ̄ днѣхъ, се пакы дїаволъ образѡ̄ дїаволѣ, носѧ скрнню. в нен же баше всѧ птнѣа сътворена на адѣ. и реуе ен, глѣтѣ князь, нже тѧ томн, возмн се, нже тѧ не вѣды томн. сїа же прекрѣтнѣши сѧ и рѣ̄. бѣ̄ тѧ оупражѣнн немоцинуе. прнбнжоу же тѧ и азъ, понѣ̄ нмамъ хѣ̄ застоупника. и абїе всн безъ вѣстн быша. и к томоу не бї̄ ен ннколнже пакостн ѡ̄ дїавола.

10. конуавши же .з'. лѣ̄̄ кромѣ монастыра. и прїндоша ҃рънѣнѣн ѡ̄ лавры кѣ нгоуменоу глѣюще. поканте сѧ о рабѣ̄ вашемъ Феодорѣ̄. и вѣведнте и вноутрь. бѣ̄ бо прѣстнлѣ̄ ѣ̄ ѡ̄ грѣха. нже сътвори. вѣера бо намъ аг҃лѣ̄ гнѣ̄ повѣда ѡ̄ ѡпоу҃щенїи егѡ грѣха. слышашѣ то братїа̄ и вѣведоша ю. и рѣ̄ к нен нг҃менъ, се же тѧ вѣведѡ̄ к томоу не нсходн вонъ. да себе пакы не прѣл'стншн. и вѣ̄̄ ю вѣ̄̄ вноутрнню хлевную съ дѣтнщемъ тѣмъ, и к' семоӯ ҃же баше не работающн. и прѣбї̄̄ еше̄̄ двѣ лѣте̄ не нзлазѣши нс клетн своѣа. но вноутрь ен баше пнтїе̄̄ и ѧденїе̄̄. аше̄̄ и зѣло сѧ посташе̄̄. и мол'бы вѣз'сылающе̄̄ бг҃оӯ. іакоже и братїа̄ по̀ражающе̄̄ сѣсахоу сѧ. вѣ̄̄ едннѣ же̄̄ днѣ̄̄ воды оскоудѡ̄ бї̄̄ вѣ̄̄ монастырн. и съсоуды воднын прѣсѧкоша. и рѣ̄ нгоуменъ даръ̄ ѣ̄ ѡ̄ бѧ Феодорѣ̄ прїалъ, и вѣзовѣте и съмо. и рѣ̄ нгоуменъ сътвори

f. 89v

любовь брате̄̄ Феодоре̄̄, рекїӣ послѧшѧ мѣне. и вѣзмн водоно̀̄ и нау҃рпн воды. и погроу҃жн нз'вѣеще̄̄ плъноу. и оудолн наплъннша̄̄ воды. тауе̄̄ и вѣ̄̄ хлевницоу свою̄ вннде̄̄.

11. и по днѣхъ затвори сн дѣверн хлевныа прѣ̄ всѣмн. вѣроӯ же абїе̄ соу҃цоу. и рѣ̄ нг҃менъ старѣншинамъ монастырскимъ. ндѣте̄̄ смотрнте̄̄ ҃то глѣтѣ к' дѣтнцоӯ своемоу, и шѣше̄̄ послѡушахоу. сн же вѣзѣм'ши на лоно дѣтнщѣ̄. лѡб'заше̄̄ рекоу҃щи. сѣ̄̄оӯ̄ мон̄̄ лѡвнмын̄̄ дѣло̄ скон'чѧю̄ мн. рек'ше̄̄ оумрѣ̄̄вїе̄̄ прнспѣло̄̄ естѣ̄̄. да же̄̄ ндоӯ̄ ѡ̄ноӯдоӯ̄ же̄̄ съмо̄̄ не̄̄ вѣзвращоӯ сѧ. пакы̄ не̄̄ іако̄̄ ѡсѣрѣю̄̄. се же̄̄ нмашӣ̄ бѧ̄̄. и нг҃мена̄̄ вѣ̄̄ ѡ̄цѧ̄ мѣсто. ноуныа̄ акы̄ братїю̄. и дѣтн̄ акы̄ ҃ада̄. ѡ̄ ҃адо̄ ал҃҃уе̄̄оӯ сн̄ преодолѣн̄, мѧтѣ̄̄ вѣ̄̄ безъ̄ прѣстанн̄ вѣз'сылан̄. вѣ̄̄ г'̄, ҃ѧ̄̄. и вѣ̄̄ с'̄, и вѣ̄̄ ф'̄. вѣрнїю̄ и заоутрнню̄ хвалн̄. ѡ̄веръзн̄ сѧ̄ сна̄. ал'҃҃҃҃҃҃̄ да̄ сѧ̄ насытншн̄. и подан̄ же̄̄ ал҃҃҃҃҃҃҃҃̄ хлѣбъ̄ свон̄. и одежӯ̄ свою̄ нагымъ̄. ҃ю҃жемоӯ̄ не̄̄ восхоу҃шӣ̄ зла⁸. нменн̄ не̄̄ гл̄н̄ браӯ̄ своемоӯ. и егда̄̄ тѧ̄ вѣпрашають̄̄. то̄ ты̄̄ ѡ̄вѣщан̄. не̄̄ рау҃н̄̄ вражїю̄̄ злоӯ. плау҃н̄ сѧ̄̄ заде̄̄ да̄̄ тамо̄̄ велншн̄ сѧ̄̄. не̄̄ ҃ю̄̄ сѧ̄̄ нн҃҃҃҃҃҃҃̄ анцоӯ̄. аше̄̄ о̄̄ кѡ̄̄ слышншн̄̄ зло̄, молн̄̄ за̄ нь̄̄. болащн̄̄ " презѣран̄. ненавѣдащн̄̄ не̄̄ зѡлѣ̄̄ боӯ̄. мрт҃вѣа̄̄ погрѣван̄. не̄̄ бон̄̄ сѧ̄̄ пакостн̄

⁸ На това място в полето е добавена дума, чието начало е било изрязано вероятно при подвързването на ръкописа. Сега се чете ...ровница.

САТАННЫ. НЕМОЩН БО СОУТЬ, ВСЕ БО МАТЕЖІЕ, НН ХОУДЪ СА ОУБОН. АЩЕ СЕ ВСЕ СЪТВОРНШН, ТО
ВЪ ЦРѢВО БЖІЕ АКЫ ВЛЕТНШН. РАБОТАН БРАТІН СВОЕН ВСѢМЪ СРЦЕМЪ. МОЛН СА ДА НЕ ВННДЕШН ВЪ
НАПАСТЬ, АЩЕ ЛН ВННДЕШН ТО ПАКЫ МОЛН СА. ДА ТН ВНДНТЬ БЪ ТРѢ ТВОИ. Н ПОСЛЕТЬ ТН ПОМО//
f. 90r

ЦННКА ДА ТА НЗБАВНТЬ ТОГО. СН РЕК'ШН ОУСПЕ.

12. СН ЖЕ ШЕШЕ ПОВѢДАША НГОУМЕНОУ. Н ПРОСЛАВН БѢ. Н РЕ⁹ НГЪМѢ⁹. АЗЪ ВНЖОУ ВЪ СНѢ. СЕ
ДВА МОУЖА ПРИШЕША ВЪАСТА МА НДО ВИСОТОУ БЕЗЪ ГОДА. СЕ ЖЕ УННОВЕ АГГЛЪСТІН. Н ГЛА ПРІНДЕ
КЪ МНѢ, РЕКІН. ГРА¹⁰ Н ВН БЛГЫНА ДОБРОТЫ НЕВѢСТЫ МОЕА. Н ВНДѢ РАН, Н ТОУ, НЕВѢСТННКЪ
НЕНСПОВѢДНМЫН. Н ВЪАША МА НА РАМА. Н ВНДѢ ТОУ ОДРЪ ПОСТАВЛЕНЪ. Н АГГЛЫ БЛЮДОУЩЬ. Н
РѢ К' МОУЖЕМА. УІН Е ОБРАЗЪ В ЧЕР'ТОЗЪ. Н РЕЧЕ МН АГГЛЪ ПОЖ'ДН МАЛО ВВНДНШН СЛАВОУ БЖІЮ.
Н ВНДѢ УННЫ АГГЛЪСКЫА Н МОУЧЕННУЧЕСКЫА. Н ПРІПЕНЫ ВСѢ СТЫХЪ ПРАВЕДНЫ. Н ЖЕНА, ПОСРѢ Н
ОУТВАРЕНА ОУ ВЕАНЦѢ СЛАВѢ. Н ПРІНДЕ ДО НЕВѢСТННКА Н СЪДЕ НА ОДРѢ. Н ПОКЛОНИШѢ ЕН ВСН
ПРАВЕДНІН. Н РЕ МН АГГЛЪ ВНДНШН ЛН СЕ ТН Е УРЪНОРНЗЕЦЪ ФЕУОРЪ. НЖЕ ТН ОКЛЕВЕТАНЪ Е ВЪ
Л'ЖОУ О ДѢТНШН. Н ІАЖЕ .ЪЛѢ НЗЫНДЕ КОРЕННЕМ' СА КОРМАШН. Н ВОДОУ МОР'СКІЮ ПІЮШН. Н НЕ
ПОВѢДА ІАКО АЗЪ ЕСМЪ ЖЕНА, НО ТОУ БѢДОУ ПѢА. НМ'ЖЕ ЛОЖЕ МОУЖНЕ ОСКВРЪНН. ДА ТЪМ' СА
МОУЖЕМЪ СЪТВОРН, Н ТЪМ' СА НЗРЕШН ГРЕХА СВОЕГО. КАЗНЬ ЖЕ ПѢАТЪ Н НЕ ВЪРЪЖЕ СА СЕГО ДА
ЖНЗНЬ ВЪУНОУЮ ПРѢ БГОМЪ ПРІА. Н СЕ РЕКЪ ПРНВЕДЕ МА ВЪ МОНАСТЫРЪ. ВЪСПРАНОУВЪ Н ПЛАКА
СА ГРѢХОВЪ СВОИ. ВЪСТАВЪ, НДЕ ВЪ КЛѢТЬ БЛЖЕНЫА ФЕУОРЫ

13. Н ОУДАРН, НГОУМЕНЪ ВЪ ДВЕРН. Н РЕ БРАТЕ ФЕУОРѢ ВЪСТАНИ. СЕН ЖЕ НЕ НЗЛѢЗШН, Н
ДАЪГО БІЮШН НМЪ¹⁰ ВЪ ДВЕРН. ВЪСТА ДѢТНЦЪ Н ВЪРЪЗЕ. Н ВШЕ НГОУМѢ Н ОБРѢТЕ Ю ІАКО ЖЕНА Е.
Н ПОВЕЛѢ НАПРѢ ПОЛОЖНТИ Ю. Н РЕ НГОУМЕНЪ. ШЕШЕ ПРНВЕДѢТЕ НГЪМЕНА ЕНАТ'СКАГО. Н ПРІНДЕ,
Н РЕ ЕМОУ НГОУМЕНЪ, МОУ ТВОЕА

f. 90v

Д'ЩЕРЕ ОУМРЕ. Н ПОКАЗА ЕМОУ Н РЕ. НЕ СЪ ЛН БѢ ФЕУОРЪ. Н РЕ ЕНАТ'СКЫН НГОУМЕНЪ КЪ
АРХИМАН'ДРНТОУ. ТЪ Е ПРАВО. Н РЕ АРХИМАН'ДРНТЪ ВНЖЪ, ВІНМЪ, Н ВЪЗЕМЪ ІАКО ЖЕНА Е. Н
ВНДѢВШЕ Ю МНОЖЕСТВО УРЪНЕЦЪ ПЛАЧЕМЪ ГОРКЫМЪ.

14. Н ПО СЕ ПРІНДЕ АГГЛЪ ГНЪ. Н РЕ НГОУМЕНОУ. ПОНМН КОНЬ. Н НДН ВЪ ГРА, ЕГО СРАЩЕШН
ТО ПРІВЕДН СКОРО. ІАКО НЗЫНДЕ НГОУМЕНЪ. Н СРѢТЕ ЕГО МЪ НѢКЫН. Н РЕ ЕМОУ НГОУМЕНЪ КАМО
НДЕШН. Н РЕ ЕМЪ МОУ. СЛЫШѢ ІАКО ЖЕНА МН Е ОУМЕР'ЛА НДОУ ВНДѢТН ЕА Н ВСАДН Н НА КО. Н
ПРНВЕДЕ Н В МОНАСТЫРЪ. Н ІАКО ВНДѢ Ю ЛЕЖАЩОУ, Н ВЪЗ'ПН ГЛАСО ВЕЛІНМЪ ПЛАЧА. Н ПЛАКА СА
ПО НЕН ГОР'КО. ІАКО Н ВСѢМЪ ПЛАКАТИ СА ЕГО. Н СВОИ ЖЕ ГРѢХОВЪ. Н СЛЫШАВ'ШЕ МОАСТЫРЪСТІН
УРЪНЬЦН ВСН ВЪЗ'ПНША. Н СПРАТАВШЕ Ю ПОГРЕБОША УТНѢ. Н МОУ ЕА ВННДЕ ВЪ КЛѢТЬ ЕА В НЕН
МѢСТО. Н ПА Н ТЪ ОУМРЕ ТОУ. Н УРЪНЬЦН СЛАВНША БГА РЕКОУЩЕ. ІАКОЖЕ ДОННН БЫХМ ТАКОВЫА
ЖЕ ДОБРЫА ДША.

СНЦЕ ЖНТІЕ БЛЖЕН'НЫА ФЕУОРЫ. СНЦЕ ТН СЪ ПОУТІЕ СТЪТОТЪРЪПЦА ТОА ЖЕНЫ. Н СІНЪ ЖЕ
ЕА ВЪА ДѢЛА ЕА. Н ОУМРЕ ЖЕ НГОУМЕНЪ. Н ПОСТАВНША В НЕГО МѢСТО УРЪНОРНЗЦН ФЕУОРА СНА
БЛЖЕН'НЫА ФЕУОРЫ. О ХЪ ТЪС ГЪ НАШЕМЪ. ЕМОУ СЛАВА Н ДРЪЖАВА ЧЕСТЬ Н ПОКЛАНАНІЕ СЪ
СТЫМЪ ДМ. ННЪ Н ПРНО Н ВЪ:~

⁹ нгъмѢ добавено в полето.

¹⁰ Вм. біющемъ нмъ хаплография.

A NEW SOURCE OF THE IZBORNİK OF 1076:
AN UNKNOWN SLAVIC VERSION OF THE LIFE OF ST THEODORA
OF ALEXANDRIA

MAYA PETROVA-TANEVA (SOFIA)

(S u m m a r y)

The article introduces to scholarship and examines the peculiarities of an unknown Slavic version of the Life of St Theodora of Alexandria. This text is incorporated (along with a great number of early Slavic translations of hagiographic narratives and some original Old-Bulgarian works) in the September section of a Russian Reading Menaion from the first quarter of the 16th century originating from the Suprasl Monastery – MS F 19-79 from the Library of the Lithuanian Academy of sciences in Vilnius. Until now the full text of the Pre-Metaphrastic Life of St Theodora was known in a single Slavic translation (referred to as translation A in the article). Translation A reveals many archaic language traits, it is included in the South-Slavic Reading Menaia of the old redaction structured according to the Studite Typikon (the so-called Preslav Reading Menaia), in many miscellanies (such as the Sevasjanov Sbornik and the Bdinski Sbornik), in different Paterika collections. Translation A is widely disseminated in Bulgarian, Serbian and Russian medieval manuscripts. The version of St Theodora's Life found in the Vilnius codex is substantially different from the popular one. It is evident that it is a result of a Slavic translation (referred as translation B) made from another Greek original. The analysis of its language, along with some typical numerical discrepancies, suggests that translation B appeared in Bulgarian linguistic milieu, that it belongs to legacy of Preslav literary school and was most probably initially written down with Glagolitic script. Crucial evidence in this respect is the textual identity of the Chapter 12, Theodora's Instruction [to her son], in the Izbornik of 1076 and the relevant part of St Theodora's Life in the Vilnius codex. We could only guess why in Preslav in the 10th century the Life of St Theodora was translated anew, in the frames of what kind of manuscript was this translation made and why did it remain isolated in the Slavic tradition. It is however clear that Theodora's Instruction [to her son] in the Izbornik of 1076 is a fragment of a previously existing Slavic translation and that, like most of the excerpts included in it, in the course of Izbornik's compilation the text was slightly edited and subjected to adaptation.

The full text of St Theodora's Life from the Vilnius codex is published as an appendix to the article.

НОВЫЙ ИСТОЧНИК ИЗБОРНИКА 1076 г.:
НЕИЗВЕСТНАЯ СЛАВЯНСКАЯ ВЕРСИЯ ЖИТИЯ
СВ. ФЕОДОРЫ АЛЕКСАНДРИЙСКОЙ

МАЯ ПЕТРОВА-ТАНЕВА (СОФИЯ)

(Р е з ю м е)

Статья вводит в научный оборот и исследует характеристики неизвестной славянской версии *Жития св. Феодоры Александрийской*. Текст помещен (наряду с рядом ранних переводов и некоторых оригинальных староболгарских сочинений) в сентябрьской части русской Четвѣй минеи первой четверти XVI в., происходящей из Супрасльского монастыря – рукопись F19-79 Библиотеки Литовской академии наук в Вильнюсе. До сих пор дометафрастовское *Житие св. Феодоры* было известно в одном полном славянском переводе (в статье он обозначен как перевод А). Перевод А содержит много архаичных языковых особенностей, входит в состав староизводных (преславских) Четвѣй миней, содержится в Севастьяновом и Бдинском сборниках, а также в ряде патериковых сборников. Он также широко распространен в русской и сербской средневековой книжности. Вариант жития в вильнюсском сборнике отличается от ранее известного текста и, очевидно, является результатом другого перевода (перевод Б), выполненного по другому греческому оригиналу. Анализ языковых данных и наличие некоторых характерных цифровых несоответствий наводит на мысль, что несмотря на наличие в вильнюсском списке некоторых ошибок и элементов руссификации, перевод Б возник на глаголице в болгарской языковой среде, и его следует отнести к литературному наследию Преславской книжной школы. Самое надежное доказательство этого факта – очевидная текстологическая связь между *Житием Феодоры* в вильнюсском списке и *Словом Феодоры к ее сыну* в Изборнике 1076 г., которое является извлечением именно из перевода Б. Мы можем только предполагать, почему в X в. в Преславе *Житие Феодоры Александрийской* было переведено второй раз, в рамках какого сборника возник перевод Б, и почему он остался изолированным в славянской традиции. Сопоставление перевода Б с соответствующей частью в Изборнике 1076 г. подтверждает наблюдения ряда ученых, что в процессе составления компиляции включенные в Изборник выдержки из уже существующих славянских переводов часто подвергались редактированию и своеобразной адаптации.

В приложении к статье опубликован полный текст *Жития Феодоры* по вильнюсскому списку.